

Jan Žižka, Podkrušnohoří a Chomutov v roce 1421 aneb O dobývání měst

PETR ČORNEJ

Abstrakt | Abstract

Studie se pokouší o rekonstrukci tažení husitských vojsk, pražského a tábořského (vedeného Janem Žižkou), proti katolickým městským pevnostem v západních a severozápadních Čechách v prvním kvartálu roku 1421. Soustřeďuje se na dosud neuspokojivě objasněné a dlouhodobě diskutované problémy, především na Žižkovu osobní přítomnost při dobývání Chomutova (16. března 1421) i na počet chomutovských obětí; verifikuje též zprávy o usmrcování žen, dětí a Židů.

Jan Žižka, the Podkrušnohoří Region, and Chomutov in 1421: On the Conquest of Towns

The study attempts to reconstruct the campaign of the Hussite armies from Prague and Tabor (led by Jan Žižka) against the Catholic urban fortresses in western and north-western Bohemia in the first quarter of 1421. It focuses on the still unsatisfactorily clarified and long-discussed issues, especially Žižka's personal presence at the conquest of Chomutov (16 March 1421) and the number of Chomutov victims; it also verifies reports of the killing of women, children and Jews.

Klíčová slova | Keywords

Husitská revoluce; Jan Žižka z Trocnova; severozápadní Čechy; dobývání měst; Plzeň; Chomutov; husitské válečnictví; pražský svaz; táborité

Hussite Revolution; Jan Žižka of Trocnov; Northwest Bohemia; conquest of towns; Pilsen; Chomutov; Hussite warfare; Prague Union; Taborites

Teprve vítězství nad Zikmundovými sbory v krvavé bitvě před Vyšehradem 1. listopadu 1420 umožnilo Praze, tehdy vůdčí síle husitské revoluce, a jejím spojencům podniknout v relativně krátkém čase několik vojenských tažení, která významně

rozšířila mocenskou sféru přívrženců kalicha. První údery směřovaly do blízkého okolí hlavního města, jehož bojovníci ovládli na sklonku roku 1420 Kostelec nad Labem, držbu pána Aleše Škopka z Dubé, Brandýs nad Labem katolického šlechtice Jana (III.) z Michalovic, s pomocí tábořského oddílu Jana Žižky opanovali Říčany a posléze na sklonku ledna 1421 donutili ke kapitulaci posádku Nového hradu u Kunratic, k němuž poutal zvláštní vztah Nové Město pražské. V průběhu listopadu 1420 slavil několik úspěchů také Tábor, jenž se Žižkovou zásluhou zmocnil Prachatic, díky náhodě obsadil oba příběnické hrady a v lednu 1421 udeřil na oblast kontrolovanou katolickým plzeňským landfrýdem. Nejvýznamnějšími zisky Žižkou vedené výpravy bylo ovládnutí benediktinského kláštera v Kladrubech u Stříbra, kláštera premonstrátů v Chotěšově a hradu Švamberk (Krasíkov), kde husité zajali Bohuslava (VI.) ze Švamberka, vojensky zdatného náčelníka plzeňského landfrýdu a předního stoupence nedávno korunovaného, leč husity neuznávaného českého krále Zikmunda Lucemburského.¹

Oddech, který si pražané a táborité dopřáli, byl jen krátký. Už 6. února 1421, dva dny po skončení příměří mezi Tábořem a Oldřichem (II.) z Rožmberka, vytáhlo do pole pražské vojsko a možná ve stejný den také tábořský sbor v čele s Janem Žižkou, jehož výchozí základnou byl pravděpodobně Písek. Obě husitská vojska se setkala 8. února u Dobříše a odtud společně postupovala přes Brdy k městečku Žebrák a poté pokračovala směrem na Hořovice a Rokycany. Není vyloučeno, že v rámci tohoto tažení poškodila klášter augustiniánů eremitů Svatá Dobrotivá (Zaječov), pohřební místo významného šlechtického rodu Zajíců z Házmburka a Valdeka. Hlavním cílem kampaně však bylo osvobodit tábořskou posádku v kladrubském benediktinském klášteře, který na počátku poslední lednové dekády oblehl král Zikmund. Táborité se pod velením hejtmána Chvala Řepického z Machovic udatně bránili, sotva ale mohli donekonečna odolávat Zikmundovu vojsku, posílenému o oddíly členů plzeňského landfrýdu, o chebský sbor, čítající údajně 1500 mužů, a snad též o pomoc z Horní Falce a Bavor. Krušné chvíle působila Chvalovým lidem střelba z praků i několika děl.²

Pražské a tábořské vojsko mělo nad Zikmundovými muži v souhrnu nepochybně

1 K tomu (s odkazy na prameny i starší literaturu) Petr ČORNEJ, *Jan Žižka. Život a doba husitského válečníka*, Praha 2019, s. 332–356.

2 *Vavřince z Březové Kronika husitská*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* (dále jen FRB) V, edd. Josef Emler – Jan Gebauer – Jaroslav Goll, Praha 1893, s. 471–472; *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges vom Jahre 1419 an. I. Von den Jahren 1419–1428* (dále jen UB), ed. Franz Palacký, Prag 1873, s. 57–59, č. 58–59. Podle místní tradice byl klášter ve Svaté Dobrotivé vyvrácen až v dubnu 1421, když se Žižka vracel od dobytého Berouna na Tábor. Srov. Marie TOŠNEROVÁ a kol., *Beroun. Historie / Kultura / Lidé*, Praha 2008, s. 43. Nejasnosti kolem počtu ataků na klášter i v příslušném hesle in: Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1998, s. 691–693. Pozdější podání o pobití všech řeholníků neodpovídá skutečnosti. Zdejší augustinián Blažej pobýval v revolučních letech v Rimini. Srov. Ondřej VODIČKA, *Exil českého a moravského duchovenstva za husitských válek*, Praha 2019, s. 143.

převahu. Praha vypravila proti ryšavému Lucemburkovi 320 vozů, což je důležitý záchytný bod pro určení celkového počtu bojovníků. Při průměru 20 mužů šikovaných k jednomu vozu dospějeme k cifře přibližně 6 000 pěších a 500 jízdních bojovníků, maximálně k 7 000 osobám. Hlavní město mohli opustit bez obav, protože od Zikmundových posádek na Pražském hradě, na Karlštejně a v Českém Brodě, čítajících celkem několik stovek mužů, žádné reálné nebezpečí nehrozilo. Táborské síly byly početně slabší než pražské. Konkrétní údaje sice chybějí, ale jádro Žižkova táborského vojska málokdy přesáhlo 1500 osob, včetně žen a pubertálních práchat. Obě husitská vojska tak mohla v součtu disponovat přibližně 8 000 lidmi.³

To stačilo, aby jim (nejspíš 10. února) otevřely dobrovolně své brány Rokycany, poddanské město pražského arcibiskupství. Množství jeho obyvatel se pohybovalo kolem jednoho tisíce. Otázkou zatím zůstává, jak v únoru 1421 vyhlíželo městské opevnění. Dosavadní průzkumy naznačují, že rozlohy 16 hektarů dosáhly Rokycany až po roce 1500, kdy byly podstatně rozšířeny a kdy snad byla dobudován i relativně mohutný hradební pás. Na obranu proti slušně vyzbrojeným vojenským oddílům nemohli Rokycanští pomýšlet, což ukázaly nejen události na sklonku zimy 1421, ale také v létě téhož roku i v období následujícím. Situace z konce září 1419, kdy obyvatelé města nepovolili průchod husitům, kteří ze západních Čech mířili na shromáždění k Mandavě (v sousedství Kostelce U Křížků) a poté do Prahy, se neopakovala.⁴ Ačkoliv dle obecně uznávaných válečných zvyklostí mělo být město, jež vpustilo do svých bran nepřátelské vojsko, ušetřeno násilností, táborité z tohoto pravidla vylučovali katolické řeholníky a kněze, pokud odmítali přijmout husitský program a podávat eucharistii (Večeři Páně) pod obojí způsobou. V arcibiskupských Rokycanech jim byl trnem v oku klášter augustiniánů kanovníků u kostela Panny Marie Sněžné. Rozjímavý řeholní život pokládali radikální husité za zbytečný, škodlivý a nenacházející oporu v Písmu svatém. Proto oba objekty zpustošili a zbavili nepatřičné nádhery, tj. oltářů, obrazů a soch svatých, relikvií i dalších předmětů svádějících věřící k modlářství a modloslužebnictví. Táborité řádění si kupodivu vyžádalo jedinou oběť. Katolického kněze, jehož identifikace nám uniká a který zřejmě odmítl přistoupit k husitským pravdám, táborité nemilosrdně upálili. Co se stalo s místními řeholníky, není jasné. Pravděpodobně našli včas azyl v nedaleké katolické Plzni, kam je asi následovali i rokycanští měšťané, jimž se

3 FRB V, s. 471–472; P. ČORNEJ, Jan Žižka, s. 356.

4 Srov. text *F Starých letopisů českých* (dále jen *SLČ*); Moravský zemský archiv Brno, sign. G 10/č. 480, p. 204–205; *SLČ z vratislavského rukopisu*, ed. František Šimek, Praha 1937, s. 22.

přičilo žít pod nově ustavenou husitskou městskou správou.⁵

Po obsazení Rokycan se oddíly spadající pod Žižkovo velení zmocnily hradu Vildštejna (Vlčtejna) u Blovic, rezidence Elišky z Kravař, vdovy po Jindřichovi (III.) z Rožmberka, matky Oldřicha (II.) z Rožmberka a sestry Jindřicha Plumlovského z Kravař, moravského zemského hejtmana, který padl 1. listopadu 1420 v boji proti husitům před Vyšehradem. Bývalá sympatizantka husitského reformního programu, již k opuštění laického kalicha v květnu 1418 důrazně vyzýval sám mistr Mařík Rvačka, se tak na vlastní kůži přesvědčila, byť na hradě téměř jistě nebyla přítomna, jak dalece se liší vznešené ideály od drsné praxe. Brzy poté raději odešla na Moravu, ale ani ve Šternberku na Hané si nebyla před husity jista.⁶ Vildštejn kapituloval bez boje, zastrášený purkrabí Cikán, jenž se možná s některými husity znal (či s nimi dokonce sympatizoval), se ani nepokoušel o odpor. Ač hlasy pramenů shodně uvádějí, že se hradu zmocnil Žižka, do správy jej obdržel Vilém Kostka z Postupic, který se tu po časové prodlevě, opět objevil na velkém dějinném jevišti, na němž poprvé stanul jako žoldněř polského krále ve válkách proti řádu německých rytířů v Pobaltí. Není vyloučeno, že právě tam se osobně poznal s Janem Žižkou. Na Tábor ho ale nenásledoval, exponoval se na straně husitské Prahy, již ve vojenské kampani podpořili

5 Obsazení Rokycan popisuje kronika Vavřince z Březové (FRB V, s. 472). K pozdně středověké podobě Rokycan Vladislav RAZÍM, *Středověká opevnění českých měst II/2. Katalog Čechy P–Ž*, Praha 2020, s. 824–829. O poměrech ve městě Radka KŘÍŽKOVÁ ČERVENÁ, *Rokycany od první písemné zmínky do roku 1498*, in: Hana Hrachová a kol., *Rokycany. Historie / Kultura / Lidé*, Praha 2011, s. 26–29 (tam i hypotetické ztotožnění upáleného kněze s proboštem Janem z Radnic). O osudech kláštera a augustiniánů střízlivě O. VODIČKA, *Exil českého a moravského duchovenstva*, s. 146.

6 FRB V, s. 472. O Elišce Rožmberské z Kravař Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha 2004, s. 114, 153, 273; Rvačkův list in: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské* (dále jen AČ) III, ed. František Palacký, Praha 1844, s. 299–300, č. 20.

i další šlechtičtí spojenci, žel nejmenovaní.⁷

Ve chvíli obsazení Vildštejna byl hlavní cíl pražsko-táborského tažení splněn. Jakmile král Zikmund zjistil, že se husitská vojska pohybují ve vzdálenosti pěti mil (45–50 km) od Kladrub, na nic nečekal, opustil město Stříbro, odkud pravidelně zajížděl do polního ležení před obklíčeným klášterem, a přesunul se do bezpečného útočiště v Litoměřicích. Ve Stříbře a Kladrubech je naposledy průkazně doložen 10. února, v Litoměřicích pak o tři dny později, což napovídá, že ze západočeského prostoru zmizel 11. či 12. února. Ani ve městě na Labi dlouho nesetřval a asi po týdnu zamířil i s manželkou Barborou a českou královnou Žofíí, vdovou po Václavu IV., do svých oblíbených destinací v Kutné Hoře a v Čáslavi. Husitská posádka v kladrubském klášteře si mohla vydechnout. Není bez zajímavosti, že s dvanáctiletým odstupem řadil kronikář, básník a překladatel Vavřinec z Březové neúspěch před Kladruby mezi nejvýznamnější porážky, které Zikmund v zápasech s husity utrpěl.⁸

Rozpustit poměrně velká vojska však pražané a táborité nemínili, naopak pohotově je nasadili proti plzeňskému landfrýdu. Úkol, který si v optimistickém naladění stanovili, byl ambiciózní a náročný zároveň. Předsevzali si donutit ke kapitulaci Plzeň, krajské město a největší katolickou pevnost v Čechách. Její pád by znamenal pronikavé

7 Srov. text *E SLČ*, Národní knihovna (dále jen NK) ČR, sign. XIX C 21, f. 75r; text *F SLČ*, p. 222; *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 35; *FRB – SN III: Staré letopisy české (Východočeská větev a některé související texty)*, edd. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2018, s. 347. Dále Robert ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472*, Praha 2005, s. 46, 544; Vladimír BYSTRICKÝ, *Západní Čechy v husitských válkách*, České Budějovice 2013, s. 132–133. Dále Milan NOVOBILSKÝ – Petr NOŽIČKA – Petr ROŽMBERSKÝ, *Hrad Vlčtejn a jeho stavební proměny*, Průzkumy památek 7, 2000, č. 2, s. 39–46, zde s. 39 (pokus o perspektivní rekonstrukci hradu koncem 14. století na s. 46); Petr ROŽMBERSKÝ – Milan NOVOBILSKÝ, *Hrad Vlčtejn*, Plzeň 2000, s. 10–11; DURDÍK, Rožmberské hrady, in: Jaroslav Pánek – Martin Gaří (edd.): *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011, s. 182–195, zde s. 186. V širších historických souvislostech Eduard MAUR, *Hrad Vlčtejn a Pabiankové (K počátkům husitství na Plzeňsku)*, in: edd. Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilynská, *Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 79–87. Zda je jméno purkrabího Cikán přezdívkou či přízviskem, nedovedu rozhodnout. Roku 1412 se v této funkci připomíná Buzek z Dlouhé Vsi (srov. Rostislav NOVÝ, *Prameny k dějinám Táborstva 1412–1424 (Fontes historiam districtus Tábor Bohemiae annorum 1412–1424 illustrantes)* – I., Táborický archiv 2, 1989, s. 67–120, zde s. 74.

8 Pál ENGEL – Norbert C. TÓTH, *Királyok és királynék itineráriumai (1382–1438)*, Budapest 2005, s. 107; *UB I*, s. 59–64, č. 60, 62, 65. Údaj Vavřince z Březové, že Zikmund odjel z Litoměřic do Kutné Hory již 14. února je mylný (*FRB V*, s. 472), ve skutečnosti se tak zřejmě stalo až o týden později, tj. ve čtvrtek 21. února, protože král pobýval průkazně ještě 19. února v Litoměřicích. Pyšný výčet husitských vítězství uvádí VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, *Píseň o vítězství u Domažlic*, ed. Bohumil Ryba, české přebásnění Jan B. Čapek, Praha 1951, s. 84 („cum illis confligentibus / multis locis Boemie, / prout notum est hodie, / aput Montes, Brod, Wysssegard, / aput Kladrub et prope Prag“). Přehlednou rekonstrukci událostí podal Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice. Díl I. (1400–1426). Od války Václava IV. s Ruprechtem Falckým k počátkům husitské ofenzivy*, Domažlice 2001, s. 142; V. BYSTRICKÝ, *Západní Čechy*, s. 133–134.

oslabení pozic katolické strany a Zikmundových stoupenců v rámci celého Českého království. Součástí této operace bylo pravděpodobně i Žižkovo rozhodnutí umístit husitskou posádku v počtu několika desítek lidí do poměrně velké tvrze ve Štěnovicích, necelých 7 kilometru jižně od centra Plzně. Spolu s Vildštejnem tak Štěnovice vytvářely jistou protiváhu katolické posádce na hradu Radyně a současně sloužily jako opěrné body i základny pro další husitské vojenské aktivity v oblasti.

Dosavadní bádání se zatím neshodlo, zda Žižka nezískal pod kontrolu štěnovickou tvrz již dříve, někdy na počátku roku 1420, kdy působil jako hejtman v tehdy husity ovládané Plzni. Nasvědčovala by tomu známá zpráva, že se po vítězné bitvě u Nekmíře, v níž porazil vůdce plzeňského landfrýdu Bohuslava VI. ze Švamberka, a hned v průběhu následující noci „zbořil“ tři posádky v menších katolických fortifikacích na Plzeňsku.⁹ Mezi tyto lokality však Štěnovice sotva patřily. Jednak Nekmír leží severozápadně od Plzně, takže rychlý přesun na jih nedává valný smysl, a navíc štěnovickou tvrz držela známá plzeňská měšťanská rodina Pabianků, jejíž část náležela k otevřeným přívržencům husitství. To nepochybně platí o Kateřině Pabiankové, vdově po Václavu Pabiankovi a švagrové Mikuláše Pabianka, zřejmě rovněž sympatizanta husitských idejí. I kdyby právě Mikuláš vpustil Žižkovy lidi na prahu roku 1420 do své tvrze, sotva by se zde husitská posádka udržela poté, co v poslední březnové dekádě ovládli Plzeň katolíci a Bohuslav ze Švamberka začal na jaře čistit prostor jižně od města, aby tu nemohla setrvat žádná husitská komunita. Maličký ostrůvek uprostřed katolického moře by sotva odolal přesile nepřátel. I proto je asi schůdnější uvažovat o možnosti, že se Žižkova posádka ocitla ve Štěnovicích až v únoru 1421, zřejmě se souhlasem majitele tvrze, který se možná s některými tábority osobně znal. Nezapomínejme, že s Žižkou v březnu 1420 odešlo z Plzně na Tábor několik stovek lidí, mezi nimi i Kateřina Pabianková, jíž se však v obci nad Lužnicí příliš nelíbilo a po čase zakotvila v Praze.¹⁰ Tábořská posádka vydržela ve Štěnovicích do 26. října 1421, kdy se neubránila útoku oddílů vyslaných z Plzně a okolními katolickými šlechtici. Všech 60 dopadených husitů (jde pouze o odhad, odpovídající jedné kopě), zde nalezlo smrt. Tvrz i statek jako „kacířské hnízdo“ spadlo na krále Zikmunda Lucemburského, který je 6. září 1422 zapsal (spolu se statky Věžka, resp. Vížka, a Chrast

9 Srov. text E SLČ, f. 69v; SLČ z vratislavského rukopisu, s. 24–25. Někteří autoři ponechávají dataci, kdy se dostaly Štěnovice pod kontrolu radikálních husitů otevřenou (E. MAUR, *Hrad Vlčtejn*, s. 85), jiní v názoru kolísají (František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II. Země vymknutá z kloubů*, Praha 2024, s. 207; idem, *Tábor I. Od počátku osídlení do roku 1452*, Praha 2020, s. 398), další se kloní k počátku roku 1420 (Petr ROŽMBERSKÝ, *Štěnovice, hrad, tvrz a zámek*, Plzeň 2003, s. 9; V. BYSTRICKÝ, *Západní Čechy*, s. 99–100). Toto mínění, jež tu nyní reviduji, jsem svého času zastával také. Srov. Petr ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 187.

10 K akcím Bohuslava ze Švamberka na jaře 1420 FRB V, s. 365. O rodu Pabianků detailně E. MAUR, *Hrad Vlčtejn*, s. 82–86, několik nových dat ke Kateřině přinesl P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 480–481.

nižšího šlechtice Petra z Chrastu, jenž se přidal k husitům) městu Plzni v celkové sumě 2 000 kop českých grošů jako náhradu za utrpěné škody. Zikmundova listina nekonkrétně hovoří, že Štěnovice patřily Pabiankovu synu („*des Pabyanken sun*“), což byl spíše Mikuláš či jiný z bratrů než Tomáš, který se roku 1426 zmiňuje jako katolík.¹¹

V den sv. Valentina, tedy v pátek 14. února 1421, oblehla husitská vojska Plzeň. K pražským a tábořským oddílům se zřejmě vzápětí přidaly sbory ze Žatce a Klatov, které měly na podrobení Plzně obzvláštní zájem vzhledem k relativně nevelké vzdálenosti i kvůli skutečnosti, že v největším západočeském městě našli útočiště významní klatovští katoličtí měšťané, kteří tu dokonce založili městskou radu v exilu, i kněží a řeholníci z klatovských církevních institucí.¹² Katolíků, uchýlivších se v nouzi do bezpečí plzeňských hradeb, jež hájili nejen měšťané s dalšími obyvateli, ale i přední západočeské šlechtické osobnosti se svými panoši a bojovými družinami, bylo značné množství, možná až 2 000. Počet lidí ve městě, v němž před revolucí žilo 4000–5 000 osob, tak výrazně stoupl.¹³ To bylo pochopitelně problematické z hlediska zásobování, avšak zároveň důležité pro úspěšnou obranu. S odstupem doby je více než patrné, že si husité ukrojili velké sousto, které přesahovalo jejich možnosti. I kdyby měli k dispozici, včetně žateckých a klatovských posil, více než 9 000 lidí, na přímé dobytí dobře opevněného a bráněného města, v němž se shromáždilo na 7000 osob a jehož udržení bylo prestižní záležitostí nejen pro celý plzeňský landfrýd, tyto síly nestačily. S tak náročným vojenským podnikem neměli husité dosud zkušenosti, pouze s určitými výhradami se dá přirovnat k obléhání Vyšehradu mezi 15. zářím a 1. listopadem 1420. Srovnatelně velkou městskou pevnost však pražská ani tábořská vojska do té doby nedobývala.

Dokládá to i stručná rekapitulace. Pražané se, jak již víme, zmocnili na sklonku roku 1420 bez odporu městečka Brandýsa nad Labem i nevelkého sousedního Kostelce nad Labem. Brandýská tvrz a kostelecký vodní hrad pro ně nepředstavovaly větší

11 O dobytí Štěnovic katolíky FRB V, s. 516. Zikmundova darovací listina in: *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad. Část I. Od r. 1300–1450*, ed. Josef Strnad, Plzeň 1891, s. 303–304, č. 270. Strnadem chybně uvedené datum opravil August SEDLÁČEK, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914, s. 168, č. 1208. K bratrům Pabiankům E. MAUR, *Hrad Vlčtejn*, s. 85; k Petrovi z Chrastu Petr ČORNEJ, *Světla a stíny husitství (Události – osobnosti – texty – tradice). Výbor z úvah a studií. 2. pozmeněné vydání*, Praha 2020, s. 191–192.

12 Uprchlých klatovských měšťanů, kteří našli azyl v Plzni, bylo zatím zjištěno sedmnáct. Srov. Ondřej VODIČKA, *Sázka na křížového krále. Katoličtí exulanti z husitských měst (1419–1436/1454)*, Praha 2024, s. 159–161; idem, *Exil českého a moravského duchovenstva*, s. 168.

13 FRB V, s. 472.

překážku.¹⁴ Cennou praxi získali pražští husité při úspěšných obléháních hradních pevností, především Vyšehradu, Říčan a Nového hradu u Kunratic. Ve všech případech mohli částečně zúročit předrevoluční zkušenosti z dobývání hradů Skály (u Přeštic), Hasištejna a Bradlece (u Jičína), k jejichž kapitulaci už tehdy významně přispěli husitští měšťané Nového Města pražského.¹⁵

Poněkud rozpornější bilanci při zdolávání měst a hradů vykazali v průběhu roku 1420 táborité. Na Velký pátek 5. dubna Žižka vpadl do městečka (Mladé) Vožice, pouze chatrně chráněného plaňkovým oplocením, aniž si troufl na zdejší hrad. Shodný výsledek přinesl asi 24. dubna téhož roku jeho atak na Strakonice. Neopevněné poddanské město poničil, ale johanitský hrad obléhal marně. Nejspíš v srpnu či v září 1420 si Žižka podmanil alespoň načas rožmberskou Soběslav (pod kontrolou táboritů byla prokazatelně ještě na konci ledna 1421). Poddanskému městu o ploše přibližně 7 hektarů nepomohl ani jednoduchý hradební pás, vysoký asi 6, 5 metru a zpevněný v severozápadním nároží hradem. Na konci srpna se tábořský vojevůdce zmocnil, nepochybně s pomocí místních sympatizantů devítihektarových Vodňan, jejichž hradby, pobožené nedlouho předtím, nikdo nehájil, neboť rožmberští žoldnéři krátce před Žižkovým příchodem zmizeli. I nevelká Lomnice nad Lužnicí, kterou jednooký hejtman dobře znal ze svých „lapkovských“ časů a ovládl někdy po polovině září 1420, možná postrádala hradby, avšak významnou fortifikací byl zdejší (už dávno neexistující) hrad, do nějž Žižka vložil posádku pod velením Jana Roháče z Dubé. Ani (Nová) Bystřice, městečko Lipolta Krajíře z Krajku, o rozloze necelých 5 hektarů a obklopená možná jedním hradebním pásem (u něhož ale nelze vyloučit až pohusitský vznik) obávanému válečníkovi v říjnu 1420 neodolala. Skutečně dobře opevněným poddanským městem byly Horažďovice (plocha 6,5 hektaru, městský hrad, hlavní hradba s výraznými branami, snad i parkanová zeď), obsazené tábority za blíže neznámých okolností, pravděpodobně v souvislosti s vítěznou Žižkovou bitvou u nedalekého Malého Boru 12. října 1420. Jednoho z největších úspěchů při dobývání měst dosáhl Žižka o měsíc později, 12. listopadu 1420, kdy se po urputném boji o nejstarší a (tehdy) jediný

14 Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000, s. 80–82; Zdeněk BERAN, *Poslední pání z Michalovic. Jan IV. († 1435/1436) a Jindřich II. († 1468)*, České Budějovice 2010, s. 38–39 (Brandýs nad Labem); Vladislav RAZÍM, *Středověká opevnění českých měst I/2. Katalog Čechy. B–O*, Praha 2020, s. 381–382 (Kostelec nad Labem).

15 Jindřich KEJŘ, *Bitva u Vyšehradu roku 1420*, Husitský Tábor 6–7, 1983–1984, s. 123–144; Jan KYPTA – Jaroslav PODLIŠKA, *Tábor obléhatelů na předpolí Nového hradu u Kunratic (1420/1421). Povrchový průzkum a srovnání s analogickými lokalitami*, Archeologické rozhledy 66, 2014, s. 609–632; Ivana BOHÁČOVÁ – Jaroslav PODLIŠKA a kol., *Průvodce pražskou archeologií*, Praha 2017 s. 245–246, 308–313; P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 107–110, 344–346; Jan KYPTA – Milan SÝKORA, *Předhradí a předpolí hradu Hasištejna*, Průzkumy památek 21, 2014, č. 1, s. 75–88.

hradební pás (v současnosti na první pohled nezřetelný, neboť jej v pozdějších dobách stavebně využily domy stojící při hradbách) probili jeho bojovníci do šestihektarových Prachatic a otevřeli tábořským kněžím i samotnému vojevůdci bránu. Přesto není možné přehlédnout, že si v případech menších, leč dobře opevněných a chráněných městských areálů (o rozloze 4-9 hektarů) Žižka několikrát (a někdy i opakovaně) „vylámal zuby“. Rožmberské rezidence Českého Krumlova, chráněné nejen hradbami a mohutným hradem, nýbrž i tokem Vltavy, dalšího rožmberského poddanského města Třeboně (plocha 9, 5 hektaru), obklopeného mokřinami a rybníky, ale třeba také podkrkonošského Hostinného (rozloha 4, 5 hektaru) se zmocnit nedokázal.¹⁶

Plzeň ovšem byla pevností zcela jiné kategorie. Královské a krajské město náleželo k největším českým vrcholně středověkým lokacím (zaujímalu plochu 20 hektarů) a pyšnilo se dvěma pásy hradeb. Hlavní, rytmizovaná zhruba 60 věžemi, dosahovala výšky 6 a šířky 2 metrů, před ní umístěná parkánová zeď lemovala celý městský areál. Kolem parkánové hradby se vinul hluboký i široký příkop, chráněný navíc náspem. Nedílnou součást opevnění tvořily čtyři městské brány a dominikánský i minoritský klášter, které v roce 1419 utrpěly dílčí šrámy od husitských obrazoborců. Ačkoliv Žižka detailně znal sílu i eventuální slabiny plzeňské fortifikace ze svého dřívějšího čtyřměsíčního působení na přelomu let 1419–1420, kdy tu zastával funkci vojenského velitele, na západočeskou městskou pevnost nevyzrál ani on.¹⁷ O prvním obléhání a dobývání Plzně husity se mnoho zpráv nedochovalo. Víme jen, že husitské oddíly obklíčily celé město, aniž tušíme, jak si mezi sebou rozdělily úkoly. Nespolehlivá dějinná paměť situovala Žižkovo ležení pod šibenici, na niž podle katolického mínění patřil, tj. východně od městských hradeb, proti Pražské bráně. Jisté to ale není. Podle jiné zprávy zaujali pod šibenici roku 1422 na čtyři dny pozici pražští husité marně očekávající Jana Žižku, který byl v očích katolických kněží „špinavý, zločinný vrah, lotr či slepec, ba ztělesněná zaslepenost...“¹⁸ Ať již to bylo jakkoliv, obsadili husité hned při prvním útoku předměstí a mlýny.¹⁹ Tím však

16 V. RAZÍM, *Středověká opevnění I/2*, s. 137–153 (Český Krumlov), s. 205–215 (Horažďovice), s. 222–225 (Hostinné), s. 480–481 (Lomnice nad Lužnicí), s. 515 (Mladá Vožice), s. 533–537 (Nová Bystřice); *Středověká opevnění II/2*, s. 756–774 (Prachatic), s. 868–874 (Soběslav), s. 889–891 (Strakonice), s. 964–977 (Třeboň), s. 1019–1025 (Vodňany). K dění v těchto lokalitách (s odkazy na prameny) P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 316–321, 334–339. K (Nové) Bystřici Lukáš REITINGER, *Lipolt Krajíř z Krajku ve víru husitských válek*, *Studia mediaevalia Bohemica* 10, 2018, s. 199–240, zde s. 212.

17 „...*clius dictus Johannes Zizka, qui fuit capitaneus Plzne...*“ – srov. *SLČ–SN III*, s. 80.

18 „...*ille immundus sceletisque homicida, insignis latro vel cecus, ymmo ipsa cecitas...*“ – srov. Josef HEJNIC – Miloslav POLÍVKA, *Plzeň v husitské revoluci. Hilaria Litoměřického „Historie města Plzně“, její edice a historický rozbor*, Praha 1987, s. 90, novočeský překlad s. 141–142.

19 *FRB V*, s. 472.

jejich úspěchy víceméně skončily. Husitská dělostřelba a kameny vrhané z praků poškodily sice hradby, ale nikoliv natolik, aby kališníci mohli podniknout na město účinný generální útok. Opakované ataky obránci nejen udatně odráželi, ale způsobili nepříteli i citelné ztráty, byť pozdní vyprávění o tom, jak mrtvolami zabitých vyplňovali prostor mezi hlavní a parkánovou hradbou, je nepochybně silně přehnané.²⁰

Po čtyřech týdnech měly obě strany už dost útrap a v patové situaci se dohodly na podmínkách příměří, uzavřeného mezi pražskými a táborskými husity i jejich šlechtickými spojenci na jedné a městem Plzní a plzeňským landfrýdem (včetně měst Tachova, Stříbra a Domažlic) na straně druhé. Platit mělo do 1. ledna 1422. Plzeň náporu pražských a husitských vojsk odolala.²¹ Musela však akceptovat podmínku, že bude i se svými přívrženci apelovat na krále Zikmunda Lucemburského, aby přistoupil ke čtyřem pražským artikulům. Ať už by tak Zikmund učinil či nikoliv, byl celý plzeňský landfrýd po uplynutí lhůty jednoho měsíce povinen zajistit na svém teritoriu svobodu božího slova (tj. povolit kázání husitským kněžím a jáhnům) a nebránit nikomu v přijímání eucharistie pod obojí způsobou.²² Tento bod dohody však západočeští katolíci ignorovali. V Plzni a v oblastech kontrolovaných landfrýdem tak zůstal v náboženské sféře zachován status quo z počátku roku 1421. Plzeňští naopak ihned po odchodu husitů začali vydatně zpevňovat hradby svého města, jež zůstalo oporou katolicismu po další staletí.

Podle Vavřince z Březové se husitská vojska po marném obléhání Plzně na nedlouhý čas (snad z praktických či logistických důvodů) rozdělila, avšak před Chomutovem, který byl jejich dalším cílem, byla už opět pohromadě.²³ Údaje pramenů, v který den se tak stalo, kolísají. Podle kroniky Vavřince z Březové, jenž měl od účastníků tažení zprávy z první ruky, oblehli husité Chomutov v sobotu 15. března, Starý kolegiát pražský (a také o několik desetiletí mladší svědectví, opírající se o regionální paměť) mluví o pátku 14. března.²⁴ Nabízí se vcelku logické vysvětlení, že husitské oddíly dorazily k severočeskému městu v pátek navečer, ale teprve v sobotu začaly

20 Srov. Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, Praha 1541, f. 387r; M. Šimona Plachého z Třebnice *Paměti plzeňské*, ed. Josef Strnad, Plzeň 1883, s. 14.

21 K podobě Plzně jako přední městské pevnosti podrobně V. RAZÍM, *Středověká opevnění II/2*, s. 635–646.

22 Text smlouvy se nedochoval, její obsah stručně zachytil (nepochybně na základě písemnosti uložené na Staroměstské radnici) jen Vavřinec z Březové. Srov. *FRB V*, s. 472. O míru mezi viklefy a plzeňským landfrýdem (*Pillsner kreysse*) se zmiňuje list norimberské rady, adresovaný do Chebu a datovaný 24. března. Srov. *UB I*, s. 67–68, č. 70.

23 *FRB V*, s. 473.

24 *SLČ–SN III*, s. 90; *Die Historien des Magister Johannes Leonis. Ein Quellenbeitrag zur Geschichte der Hussitenkriege*, ed. Ludwig Schlesinger, Prag 1877, s. 33 („den freitag vor den palmensuntag“).

s dobýváním. Překonání trasy mezi Plzní a Chomutovem zabralo husitským vojskům, která se k městu přibližovala od západu či jihozápadu (nikoliv přes Žatec), plné tři dny. Znamená to, že ležení před Plzní musela opustit nejspíš 12. března ráno.

Volba Chomutova nebyla náhodná. Na jeho kapitulaci měli eminentní zájem husité ze Žatce, jehož sbor se, jak víme, k tažení připojil. Podkrušnohorský Chomutov patřil k důležitým katolickým pevnostem v oblasti. Tvořil součást katolického bloku Žateckého kraje, volně navazujícího na činnost zdejšího předrevolučního landfrýdu. Zikmund Lucemburský obnovu krajské organizace inicioval během února 1420 v protihusitském duchu a ze stejného důvodu ji podporoval míšeňský markrabě Fridrich (IV.) Bojovný, jehož zájmy zasahovaly na českou stranu Krušných hor.²⁵ Od roku 1252 až do roku 1411 byl Chomutov v držení řádu německých rytířů a sídlem zemského komtura. Po bitvě u Grunwaldu však král Václav IV. většinu českých statků zadluženého řádu zabavil, čímž anticipoval sekularizační trend prosazovaný husitskou revolucí. Po několika zástavních drženích se správy chomutovského zboží ujal sám král Václav a po jeho smrti přešla automaticky na legitimního dědice českého trůnu Zikmunda Lucemburského. Ryšavý panovník zastavil Chomutov už 29. června 1420, v den, kdy začínalo obležení husitské Prahy vojsky první kruciáty, ve výši 3000 kop českých grošů za vykonané služby svému přívrženci Vilému Zajícovi z Házmburka. Obratný šlechtický politik pomohl na jaře 1420 Zikmundovi Istí ovládnout město Slaný, což mu nebránilo zprostředkovávat kontakty mezi pražskými husitskými orgány a katolickou stranou.²⁶

V porovnání s Plzní byl Chomutov výrazně menším městem, jeho plocha nedosahovala ani 9 hektarů. Kvalitu jeho opevnění na počátku roku 1421 nelze dost dobře posoudit, protože hmotných reliktnů se zachovalo pomálu a ani písemné zprávy nehýří podrobnostmi. Město velmi pravděpodobně chránila zděná hradba (na

25 Vznik žateckého landfrýdu inicioval v letech 1405–1406 na základě starší tradice z druhé poloviny 14. věku král Václav IV., veden snahou potírat zločinnost a zajistit bezpečí na silnicích, spoléhaje přitom především na zdejší města (Žatec, Most, Kadaň, Chomutov a Louny) a některé příslušníky nižší šlechty. V roce 1415 pak landfrýdní organizaci obnovil se zjevným cílem vytvořit obranné nárazníkové pásmo vůči expanzivní teritoriální politice rodu Wettinů. Jeho nevlastní bratr Zikmund se této regionální struktury pokusil využít v zápase proti husitům hned na počátku roku 1420, kdy stavy Žateckého kraje vyzval k součinnosti s nejvyšším purkrabím Čechem z Vartenberka, hofmistrem Jindřichem z Elsterberka a podkomořím Václavem z Dubé. Srov. *Codex juris municipalis regni Bohemiae* (dále jen *CJM*). *Tomus II. Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225–1419*, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1895, s. 1010, 1020–1023, 1028–1030, č. 781, 789, 790, 794; *UB I*, s. 15–17, č. 11; Ivan HLAVÁČEK, *Žatecký landfríd Václava IV. z března 1415*, in: *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka*, ed. Kateřina Smutná, Brno 2000, s. 99–108; Zdeněk BERAN, *Landfrýdní hnutí v zemích České koruny. Snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*, České Budějovice 2014, s. 40, 44, 47; V. RAZÍM, *Středověká opevnění II/1*, s. 328.

26 A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 151, č. 1048; *FRB V*, s. 584.

některých místech snad zesílená o parkánovou zeď), před níž se vinul příkop. Významnou úlohu ve zdejší fortifikaci hrál johanitský hrad, komturova rezidence, v pozdější době zmenšená, avšak přesto dosud považovaná za nejhodnotnější stavbu svého druhu na území České republiky. Ke komendě náležel i dodnes zachovaný kostel sv. Kateřiny. Městské brány jsou bezpečně doloženy až v 16. století, většina z nich, ne-li všechny, však zřejmě stály už v Žižkových časech. Dnes už neexistuje žádná. Celkem byly čtyři (na západě Horní, na východě Dolní, na jihu Chlebná a na severu Viničná). Počet obyvatel se dá vzhledem k ploše města a předpokládanému počtu domů odhadnout na 1000–1200, možná jich zde žilo více než v Prachaticích, které byly o 3 hektary menší. V každém případě Chomutov náležel, pokud jde o množství obyvatel, až někde do páté desítky českých a moravských měst. Převládalo tu, stejně jako v sousedních městech Kadani a Mostě, německé etnikum, což umocňovalo protihusitské nálady.²⁷ K obraně Chomutova, poničeného 10. srpna 1418 požárem, byl připraven neznámý počet okolních panošů a posádka složená z převážně německých bojovníků, snad žoldnéřů či služebníků míšeňského markraběte Fridricha (IV.) Bojovného.

Nejpodrobnější zprávu o průběhu dobytí města husity podal ve své kronice mistr Vavřinec z Březové. Jeho líčení je cenné i proto, že se opírá o svědectví (ač jmény neznámých) účastníků husitského tažení. V kombinaci s Vavřincovým podáním o dobytí Prachatic lze alespoň v hrubých rysech rekonstruovat, co se před Chomutovem a v Chomutově událo. V sobotu 15. března požádali husitští vůdci představitele města a hejtmány, aby jim otevřeli brány, nechali svobodně vstoupit kněze se svátostí oltářní, umístěnou ve schráně na dlouhé tyči či ve sluneční monstranci, a přijali čtyři artikuly pražské jako shrnutí základních principů husitského výměru božího zákona. O této výzvě sice Vavřinec nehovoří, dá se však bezpečně předpokládat, protože „Němci“, se z „cimbuří hradeb“, spoléhající na sílu městské fortifikace, husitům, stejně jako v listopadu 1420 Prachatictí táboritům, posmívali a „rouhali“. Pod tímto slovem si lze nejspíš představit urážlivé výroky na adresu přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou. To husité vnímali nejen jako urážku eucharistického Krista, přítomného v monstranci nad hlavami „božích bojovníků“, nýbrž i jako pohrdání svatými pravdami. Jejich rozčilení však k úspěšnému útoku na město nevedlo, snad i kvůli únavě

27 V. RAZÍM, *Středověká opevnění II/1*, s. 268–272; Zdena BINTEROVÁ (ed.), *Dějiny Chomutova, Chomutov 1997*, s. 9–10; Jaroslav PACHNER, *Komenda řádu německých rytířů v Chomutově před 16. březnem 1421*, Památky, příroda, život 52, 2020, s. 57–72; P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN a kol., *Encyklopedie českých klášterů*, s. 252–253; František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 82, 229–230; Eduard MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí ve středověku*, in: Ludmila Fialová – Pavla Horská – Milan Kučera – Eduard Maur – Jiří Musil – Milan Stloukal, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996, s. 35–73, zde s. 50.

z předchozího přesunu. Obránci Chomutova si po odražení ataku alespoň na několik hodin oddechli.

Příští den, o Květné neděli 16. března 1421, bylo vše jinak. Husité nebrali ohled na fakt, že je mimořádný sváteční den, navíc počátek velikonočního týdne, a zaútočili na město. Vůbec jim přitom nevadilo, že svým nepřátelům zahájení boje v neděli zpravidla vyčítali jako znesvěcení. Zastavit je nedokázalo nic, ani rozpuštěná smůla a vřící voda, kterou jim protivníci vylévali na hlavy. Město se ocitlo v kleštích. Generální útok vedli husité ze všech stran. Obránců nebylo tolik, aby jim mohli odolat. Husitské oddíly rychle ovládly město, pobíjely v něm dopadené panoše, žoldnéře i veškeré bojeschopné mužské obyvatelstvo. Z osob mužského pohlaví ponechali naživu prý jen necelých třicet osob, které musely pohřbit mrtvé, jejichž počet odhadl mistr Vavřinec na více než 2 000. Zvláště drsně si počínaly obávané tábořské bojovnice, jež několik zajatých chomutovských žen, včetně těhotných, upálily ve viničné boudě za městem. V ohni skončili i někteří panoši, kněží a Židé. Na rozdíl od praxe uplatňované v předchozích dvou letech tentokrát husité město dokonale vyplnili a nepohrdli ani bohatou kořistí. Správu dobytého Chomutova, ač se na jeho pádu vydatně podíleli táborité, převzala husitská Praha a umístila ve městě (nepochybně v někdejší johanitské komendě) vojenskou posádku. Předjala tak trend, kterým se neochvějně řídila v následujících třech měsících.²⁸

Vavřincovo obšírné podání si téměř nezadá s jeho barvitým popisem dobytí Prachatic Janem Žižkou 12. listopadu 1420. V komparaci s dalšími prameny i (nejen) regionální dějinnou pamětí však vyvolává celou řadu otázek. Některé z nich už nadhodilo dřívější bádání, jiné vyvstávají mezi řádky kronik, listů i staletých pověstí. První, nesporně závažná a zároveň nejatraktivnější zní, zda byl vůbec v Chomutově osobně přítomen tábořský hejtman Žižka. Před lety ji v referátu předneseném 12. října 2004 na vědeckém sympoziu v Táboře provokativně formuloval historik Petr Hlaváček. Jeho názor, i když v tištěné podobě zjevně zmírněný do podoby otevřené teze,²⁹ vzbudil v Chomutově značný ohlas. Jistě i proto, že Hlaváček žije v nedaleké Kadani a pozdně středověké dějiny českého severozápadu zná jako málokdo. Nuže, podívejme se na problém zevrubněji.

Hlavní a klíčový argument zpochybňující Žižkovu přítomnost v Chomutově vychází z textu kroniky Vavřince z Březové, který vojevůdcovo jméno v pasáži o ovládnutí města husity výslovně neuvádí. Marně bychom je hledali i v soudobé (edičně zpřístupněné) korespondenci či v kronikách sepsaných na říšském teritoriu, pokud se

²⁸ FRB V, s. 476-477.

²⁹ Petr HLAVÁČEK, *Žižka a český severozápad aneb dobytí města Chomutova husity roku 1421*. in: edd. Miloš Drda – Zdeně Vybíral – Jakub Smrčka, Jan Žižka a husitské vojenství v evropských dějinách, Husitský Tábor. Supplementum 3, Tábor 2007, s. 67–78.

o chomutovských událostech zmiňují. Přesto všechny okolnosti napovídají, že mistr Vavřinec zamlčel Žižkovu účast při chomutovském masakru záměrně. Obdobně si počínal i v některých jiných pasážích svého díla, čímž nejednou zmátl moderní historiky. Už dříve jsem upozornil, že ve Vavřincově textu chybí jednooký hejtman poněkud překvapivě v řadě situací, v nichž hrál poměrně významnou a relativně dobře dokumentovanou roli. Mám tu na mysli Žižkovo účinkování v pražských obrazoboreckých bouřích po smrti Václava IV., úděsnou scénu na sedlecké tvrzi v dubnu 1420, již paradoxně nejpodrobněji popsal právě Vavřinec, a drastické poničení zbraslavského klášterního kostela 10. srpna 1420 s údajným zhanobením mrtvoly krále Václava.³⁰ K těmto případům můžeme přiřadit Vavřincovo mlčení o Žižkových reakcích na známém hádání o ornáty mezi pražany a tábory v domě Petra Zmrzlíka ze Svojšína 10. prosince 1420 a také vynechání vojevůdcova jména při přepadu Divůčkových žoldnéřů v Mladé Vožici 5. dubna 1420, pouhých jedenáct dní po bitvě u Sudoměře.³¹

Zvláště poslední případ je zajímavý. Druhá redakce Starých letopisů českých pojala totiž akci ve Vožici jako Žižkův zdařilý kousek, jímž mimo jiné získal značný počet koní, na kterých potom učil jezdit „pacholky“, a položil tak základ táborské jízdy,³² pochopitelně výrazně početně slabší v porovnání s pěšími bojovníky (a bojovnicemi). Nepokládal Vavřinec tento fakt za důležitý, či Žižku ve Vožici zamlčel úmyslně, neboť by uvedením jeho jména naznačil, že se podílel i na drastické likvidaci pana Oldřicha z Ústí a jeho mužů na sedlecké tvrzi, následující téměř vzápětí po přepadu Mladé Vožice? Jako by brutálních usmrcení ohněm a mečem bylo v Žižkově případě příliš,

30 Žižku jako jednoho z vůdců obrazoborecké bouře uvádějí Bartošek z Drahenic (*FRB V*, s. 591) i méně spolehlivý Aeneas Silvius PICCOLOMINI, *Historia Bohemica. Band I. Historisch-kritische Ausgabe des historischen Textes*, ed. Josef Hejnic; deutsche Übersetzung Eugen Udolph, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 268, 270. Ve Vavřincově podání mordují posádka sedlecké tvrze anonymní husité (*FRB V*, s. 363), leč dobře informovaný tzv. Starý kolegiát ví o Žižkově účasti (*SLČ – SN III*, s. 82), o níž mluví též Aeneas Silvius PICCOLOMINI, *Historia Bohemica I*, s. 286. Obdobně je tomu při líčení excesů na Zbraslavi, kde Žižkovu účast zmiňují *Kronika velmi pěkná o Janovi Žižkovi, čeledínu krále Václava*, ed. Jaroslav Šůla, Hradec Králové 1979, s. XVI, resp. katolický spisek, nazývaný *Incidencia*, NK ČR, sign. XIII G 27, f. 233v. Kronika velmi pěkná je ovšem kompilací sestavenou někdy na konci 15. století. Blíže ke zbraslavským událostem František ŠMAHEL, *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 161–175; idem, *Uprostřed Evropy. České země na konci středověku*, Praha 2022, s. 183–191; Petr ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 307–310 (ve všech třech publikacích odkazy na další literaturu).

31 O Žižkovi v (Mladé) Vožici referují Starý kolegiát (*SLČ–SN III*, s. 81) a druhá redakce *SLČ* (jako první text *F*, p. 216), odkud zprávu převzaly i mladší texty (např. *SLČ české z vratislavského rukopisu*, ed. František Šimek, Praha 1937, s. 26). Vavřincovo mlčení o Žižkově chování v domě U Zmrzlíků může ale reflektovat realitu. Ve sporu o ornáty sympatizoval Žižka více s pražskou stranou, ovšem bylo by netaktické, kdyby otevřeně vystoupil proti táboritům, k nimž patřil. Blíže P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 350; Bohdan KAŇÁK, *Úvahy o husitství*, Praha 2024, s. 123.

32 Text *F* *SLČ*, p. 216.

jako by Vavřincovy popisy vojevůdcova nekompromisního počínání v Prachaticích a v Říčanech na konci roku 1420 stačily a kronikář nepovažoval za nutné spojit další hororové příběhy s osobou válečníka, který svým zásadním podílem na úspěšné obraně Prahy proti první křížové výpravě nesporně přispěl k záchraně husitství.³³

K retušování Žižkova obrazu měl vzdělaný kronikář i jiný důvod než ohled na pověst úspěšného a proslulého bojovníka za vítězství husitského výměru božího zákona. Znal jej osobně, nepochybně již v předrevolučních letech, kdy Žižka působil na pražském dvoře Václava IV. zřejmě jako vrátný, tj. člen ostrahy. Pozornosti vnímavého spisovatele nemohl ujít nápadný panoš, který se, jak shodně uvádějí i další pamětníci, vyznačoval osobitým jedinečným vystupováním a v důsledku jednookosti i nepřehlédnutelným zjevem. Sympatický mu byl možná již tehdy, avšak s revolučním výbuchem se Vavřincovo zaujetí pro svérázného muže a horlivého obránce husitského programu stupňovalo do té míry, že z něj na foliích své kroniky, dovedené původně asi k 14. lednu 1422, učinil nejvýraznější husitskou postavu a protihráče demonizovaného Zikmunda Lucemburského. Právě zásluhou pražského kronikáře zakotvil Žižka v dějinné paměti českých kališníků jako hrdina a boží rytíř. Sám Vavřinec sice nezastíral výhrady k přemíře tělesného násilí i k plošnému obrazoborectví, nešetřícímu ani krásně zdobené knihy a jiné umělecké výtvary, leč Žižku jako vojevůdce a důsledného obránce čtyř artikulů obdivoval a ctil. Proto nemínil na jeho obraz nanášet příliš temné barvy, spíše z nich ubíral, popřípadě některá jeho pozitiva cíleně zdůrazňoval (např. zásluhu o likvidaci tzv. adamitů). Ani on ale nemohl táborského hejtmana charakterizovat jako prozíravého a uvážlivého muže. I v jeho pojetí měl Žižka pouze polovinu vlastností udatného rytíře. Byl odvážný a statečný, tedy i mravně dostatečný.³⁴ Na dějinné jeviště uvedl Vavřinec Žižku jako jednoho z předních mužů pražské defenestrace, která 30. července 1419 zahájila husitskou revoluci a poté určitou dobu sledoval jeho kroky spíše střídavě. Nezmiňuje jej jako vítěze v bitvě u Nekmíře

33 FRB V, s. 443–444; 450–451. K tomu Michal FLEGL, *Dobývání Říčan Janem Žižkou*, Středočeský sborník historický 4, 1969, s. 211–219; P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 335–339, 343–347; idem, *Husitství a husité*, Praha 2019, s. 151–153. S poněkud odlišným akcentem František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 251–254.

34 Blíže k Vavřincovu obrazu Jana Žižky a jeho Husitské kronice P. ČORNEJ, *Světla a stíny husitství*, s. 81–108, 203–212, 531–532.

a nikterak nevyzdvihuje ani hejtmanovy zásluhy v bitvě u Sudoměře.³⁵ Obrat přichází až s poslední dubnovou dekádou roku 1420. V případě Chomutova se Vavřinec víceméně vrací k vyzkoušené vypravěčské strategii. Žižku při devastaci města nejmenuje, jeho přítomnost výslovně nezmiňuje, ale ani nepopírá. Ostatně i z jeho textu (pražské a táborské oddíly táhly spolu a společně vstoupily 22. března 1421 do Prahy) a z logiky věci vyvstává, že Žižka před Chomutovem a v Chomutově byl. Věděli o tom všichni zúčastnění a věděla o tom, jak plyne z kronik i analů 15. století (srov. tabulka č. 1), nejen husitská Praha, ale v podstatě celé Čechy.³⁶

Nepříliš dobré světlo vrhá na tábority, a tím nepřímo také na Jana Žižku jako jejich hejtmana, Vavřincova zpráva o řádění táborských bojovnic, jež, jak už víme, vyvedly z města (asi Viničnou branou, pokud už tehdy stála) několik chomutovských panen a žen, oplakávajících své muže a rodiče, slíbily jim bezpečný odchod, ale poté je zavřely do viničné boudy a upálily. Na první pohled vyhlíží tento čin jako zruďná věrolomnost, postrádající lidský rozměr a budící i po staletích přívaly emocí. Přesto obávané „amazonky“, jakkoliv jejich krok nelze omlouvat, měly pro uskutečnění drastické exekuce zřejmě pádný důvod. Povšimněme si Vavřincovy formulace, že při opuštění města provedly táboritky dokonalou perlustraci chomutovských žen. Svlékly jim roucha a zabavily jim peníze i jiné věci, nejspíš šperky. Tato situace až nápadně připomíná osobní prohlídku, které se musely podrobit ženy z dobytého říčanského hradu na počátku prosince 1420. I tehdy jim táborské sestry strhaly svrchní, relativně drahé oděvy, ponechaly jim jen spodní šaty a obraly je o peníze, čelenky, stříbrné pásy i další cenné předměty. Umožnily jim však svobodný odchod, i když je přemlouvaly, aby zanechaly dosavadního hříšného života a přidaly se k táboritům. Svůj násilný zásah snad zdůvodňovaly tím, že dle slibu táborských předáků si říčanské ženy mohly na sebe

35 Srov. *FRB V*, s. 356, 359–360. Vavřincovy formulace umožnily v první polovině padesátých let 20. století Josefu Mackovi, aby přiřkl vedení husitského zástupu, směřujícího z Plzně na Tábor, i pozici vrchního hejtmana ve střetnutí u Sudoměře Břeňkovi ze Švihova (s tímto predikátem ho uvádějí husitské kroniky, včetně díla Vavřincova, ač se po Švihovu nepsal a uváděl se podle Dolan u Klatov). Teprve poté, co Břeňek padl v boji, přešlo prý velení na Žižku. To je ovšem omyl, pramenící ze snahy vykreslit Žižku jako méně radikálního a pokrokového husitu, než byli táborští chiliasté, v jejichž představách dosáhl Břeňek nebeského království. Srov. Josef MACEK, *Husitské revoluční hnutí*, Praha 1952, s. 80 (zde teze spíše jen naznačena); idem, *Tábor v husitském revolučním hnutí. II. díl. Tábor chudiny venkovské a městské*, Praha 1955, s. 26–31. S Mackem oprávněně polemizoval již Michal FLEGL, *Žižka a bitva u Sudoměře*, Jihočeský sborník historický 43, 1974 (zvláštní číslo k 550. výročí úmrtí Jana Žižky z Trocnova), s. 11–18, zde s. 12–14. Detailně problém (i s odkazem na Žižkovu vůdčí pozici již v Plzni na přelomu let 1419–1420) analyzoval P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 202–212; idem, *Bitva u Sudoměře*, *Husitský Tábor* 29, 2024, s. 27–58. Ostatně i Žižka zaujal po své smrti dle husitského přesvědčení místo ve věčné Kristově říši, což mimo jiné dokládá známá iluminace v *Jenském kodexu*. Knihovna Národního muzea (dále jen KNM), sign. IV B 24, f. 5v.

36 P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 358–362.

navléci více vrstev ošacení, leč o penězích a špercích nepadlo slovo.³⁷ Před Chomutovem však události dospěly k tragickému konci, přičemž táborští hejtmani, mezi nimi na prvním místě Žižka, nemohli či nechtěli drastickému činu zabránit. Konkrétní motivaci neznáme. Můžeme jen konstatovat, že se obdobná scéna s vysvěcením blíže neurčeného počtu žen a v daném případě též mužů, obyvatel Jaroměře, odehrála 15. května 1421. Nešťastníci byli upáleni v poli za dobytým městem, eventuálně utopeni v řece (v obou případech šlo o trest reglementovaný pro zatvrzelé kacíře). Ani zde Vavřinec jmenovitě neuvádí Žižku, ani jiné původce exekuce, za niž tak nesou kolektivní odpovědnost pražané i táborité, kteří se rukou společnou na pádu Jaroměře podíleli.³⁸

Až se značným časovým odstupem, asi někdy ve druhé polovině 16. století, vzniklo v kališnických kruzích dodatečné vysvětlení, proč husité postupovali vůči chomutovským ženám bezohledně a ve zjevném rozporu s válečnými zvyklostmi, které od starozákonních časů velely šetřit ženy a děti.³⁹ „Nebo ženy, stojíce na zdech i obnažovaly se velmi nestydatě proti bratřím Žižkovým. A Žižka kázal k nim šturmovati i dobyli jsou města. A ty ženy nestydaté sú spálili.“⁴⁰ Vyprávění jednoho z nejmladších textů (označovaného L) Starých letopisů českých prozrazuje starší předlohu, na niž v *Kalendáři historickém* odkazuje Daniel Adam z Veleslavína, sdělující zajímavý detail. Chomutovské ženy (prý) ukazovaly z hradeb husitským bojovníkům své obnažené „škaredé životy“, čímž se v daném kontextu jednoznačně rozumí lůna. To byl podle slavného nakladatele podstatnější důvod k zmasakrování obyvatel města než fakt, že Chomutov stál na straně Zikmunda Lucemburského. Veleslavín však nenechává těla nestydatých žen proměnit v popel ve viničné boudě, nýbrž v mandlu, „kdež barchany mandlovali a plátna...“⁴¹ Obojí v zásadě odpovídá radikálně husitské (ale i katolické)

37 FRB V, s. 451. K tomu M. FLEGL, *Dobývání Říčan*, s. 214–217; P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 345–346. Přibližně sto deset let poté využil kališnický kněz Bohuslav Bílejovský říčanské i chomutovské události k výpadům proti táboritům, kteří „hospodyně početné a panny smutné z mřodovaných manželuv a otcuv“ v Chomutově upálili a v Říčanech oloupili „bez studu a milosti.“ Tábor totiž autor, prokazatelně v této pasáži čerpající z kroniky Vavřince z Březové, považoval za předchůdce radikální reformace, vůči níž se programově vymezoval. Srov. *Bohuslava Bílejovského Kronika česká*, ed. Ota Halama, Praha 2011, s. 63–64.

38 FRB V, s. 482.

39 Blíže k tomu Petr ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 336–338. Výrazné zesurovení válek v celé západokřesťanské Evropě 14.–15. století se často přisuzuje faktu, že vojska přestala mít v důsledku mohutného přílivu neurozených bojovníků, často lidí z „okraje společnosti“, elitní charakter (tak Philippe CONTAMINE, *Válka ve středověku*, Praha 2004, s. 332–335). Nezanedbatelně tu však spolupůsobila vznícená vlna náboženského citění, přecházejícího do fanatické polohy, i ohlas praxe osmanských vojsk vnášejících do evropských válek některé kruté orientální zvyklosti.

40 Text L SLČ, KNM, sign. III B 12, f. 35r.

41 Daniel ADAM Z VELESLAVÍNA, *Kalendář historický*, Staré Město pražské 1590, s. 153. V první verzi svého kalendáře Veleslavín zaznamenal jen zprávu o dobytí Chomutova bez dalších podrobností. Srov. Daniel ADAM Z VELESLAVÍNA, *Kalendář historický*, Staré Město pražské 1578, s. 78.

praxi upalovat zajatce v dřevěných „jistbách“ a ve stodolách, které rychle a dobře hořely (Prachatice, Beroun, Jaroměř, resp. údajné upálení německých zajatců v Předlicích a Hrbovicích před Ústím nad Labem v červnu 1426, na opačné straně mimo jiné Votice, Chotěboř, Lochy, Horky, Lipany). Pouze o několik let starší práce Prokopa Lupáče z Hlavačova ví, že zajatých žen, jež se na hradbách „turpiter“ (hanebně, posměšně, sprostě, mrzce), obnažovaly, bylo sedmdesát. To ovšem není nic jiného než domysl, odvozený ze symbolického významu čísla sedm a jeho násobků. Sedmička byla obvykle vnímáno jako číslo odkazující k Bohu, v tomto případě nejspíš k božímu trestu, který smetl chomutovské rouhačky.⁴² Je zajímavé, že Václav Hájek z Libočan ve své *Kronice české* tento dozajista čtenářsky atraktivní příběh neuvádí. Buď ho neznal, nebo vznikl později. Poprvé ho čteme v decentní formulaci až roku 1584 u Prokopa Lupáče, jehož zdroj nám zatím uniká.⁴³

Pikantní podrobnost zaznamenal v první čtvrtině 17. století i luterán Zacharias Theobald, jenž popisuje, jak chomutovské ženy vystrkovaly na husity ošklivé holé zadky.⁴⁴ V podání rodáka z Horního Slavkova a absolventa wittenberské univerzity, je devastace Chomutova výhradně dílem Žižkovým, resp. jeho bojovníků; pražské vojsko se podle autora vrátilo už od Plzně domů. Theobaldův současník a Žižkův obdivovatel Adam Rosacius se vyslovil méně konkrétně. Jednooký hejtman krutě potrestal Chomutovské kvůli spolčení s „císařem“ Zikmundem a „pro výjimečnou hanebnost, pýchu a posměšky žen z tohoto města...“⁴⁵ Naproti tomu záznam v textu *M' Starých letopisů* pouze ve stručnosti opakuje citovanou verzi rukopisu L.⁴⁶

Bez ohledu na to, zda v rozmanitých variantách této historky prikazuje upálit nestoudné ženy, hanobící husity i eucharistického Krista nad jejich hlavami, sám Žižka, nebo k exekuci dochází v důsledku rozhořčení táboritů, eventuálně dalších husitů,

42 Prokop LUPÁČ Z HLAVAČOVA, *Rerum Bohemicarum Ephemeris sive Kalendarium historicum*, Praha 1584, nepaginováno. K číselné symbolice Jan ROYT – Hana ŠEDINOVÁ, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998, s. 20–21.

43 Opak si myslí P. HLAVÁČEK, *Žižka a český severozápad*, s. 73. Do Hájkova textu (f. 388r) nic takového nepřidal ani jeho německý překladatel Johannes Sandel. Srov. *Wenceslai Hagecii von Libotschan Böhmische Chronik... Aus Böhmischer Sprache in die Deutsche mit möglichsten Fleiss übersetzt durch Joannem Sandel*. 2. vydání, Leipzig 1718, s. 697. Zatímco Hájek se přidržel stručné verze Starých letopisů, Jan Dubravius dal přednost parafrázi Vavřincova vyprávění. Srov. Ioannes DUBRAVIUS, *Historiae Regni Boemiae... Libri XXXIII*, Prostějov 1552, (Liber XXVI), f. 145r.

44 Zacharias THEOBALD, *Hussitenkrieg*, Nürnberg 1621, s. 178–180.

45 „...et singularem mulierum ipsius civitatis turpitudinem, fastum, insultationem miseranda supplicia sumpsit“ – srov. Adam ROSACIUS, *Oratio de Boemiae reviviscentia. Řeč o ožiti Čech*, ed. a překlad Dana Martínková, Praha 2000, s. 104–105.

46 „Žižka a pražané dobyli města Chomutova na Květnou neděli a mnoho panoší, měšťanů a řemeslníků zbili, jakož praví přes 2000. Tu se najvíce okrvavili [až sem shoda s textem F – pozn. autora]. Nebo ženy, stojíce na zdech, obnažovaly se nestydatě proti bratřím; protož Žižka kázal mnohé ženy spáliti proto.“ Srov. *text M' SLČ (Vejtahy z kronik českých)*, NK ČR, sign. XXIII D 139, f. 12r.

mají všechna podání společný základ. Příběh v sobě očividně spojuje prvek dráždivé, senzační, sexuálně podbarvené a hororové zábavnosti, příznačné pro renesanční vkus, s dědictvím středověkého exempla, v němž je nejtěžší smrtelný hřích (pohrdání Bohem, božím zákonem a jeho stoupenci) nemilosrdně potrestán. Sféra vznešeného, organicky spjatá s nejvyšší, nejdokonalejší, absolutní, a tudíž svatou pravdou, přemohla a v prach rozdrtila sféru nízké, sprosté pomíjivé, odpudivé, peklem ovládané tělesnosti, po celý středověk i raný novověk namnoze vázané na ženský element, jehož prostřednictvím často uskutečňuje své rejdy a pikle ďábel.⁴⁷ Chomutovské ženy nakládaly se svými těly zavrženíhodně, čímž zavinily svůj pád. Odříkání, marnivost (záliba v pěkných šatech a špercích) a cudnost jim byly cizí. V radikálně husitské interpretaci tak táborské bojovnice, byť neupálily chomutovské ženy kvůli obnaženým zadkům, představují typ bohabojných příslušnic druhého pohlaví, správně pochopivších boží zákon, preferujících střídmy i prostý život, a proto oprávněných trestat projevy hříchu s nadějí na dosažení spásy.⁴⁸

I když je zřejmé, že po zkušenostech s táborským řáděním v Prachaticích by se cílených provokací na chomutovských hradbách odvážil jen sebevrah, prozrazuje příběh o nestoudných ženách a jejich tragickém konci hlubší kulturní kořeny. Obnažování zadnic a intimních orgánů je totiž urážka snad stejně stará jako lidstvo samo. Ve středověku se často objevuje ďábel s obnaženým zadkem, jímž děsil především ženy. Starověké a středověké bitvy mnohdy začínaly hlasitými slovními nadávkami, které občas doplnilo obnažování, považované za gesto mimořádně urážlivé, protože intimní partie byly přece jen skrývány. Byla to zároveň gesta výsměchu a posměchu, užívaná křesťany k ponižování Židů, ale i proti nepříznivým živilům. Například námořníci vystrkovali na blížící se bouři holé zadky, aby ji zastrašili, zesměšnili a dali najevo, že se nebojí.⁴⁹ Z těchto kulturně antropologických zjištění plyne jediný poznatek. Autoři 16. století obohatili výklad o dobytí Chomutova o dávný topos, který ztraktivňoval a umocňoval vyznění více než sto let staré události.

U problému svlékání a odhalování ještě chvíli setrvejme. Zbavit člověka ošacení,

47 Jacques LE GOFF – Jean-Claude SCHMITT (edd.), *Encyklopedie středověku*, Praha 2002, s. 110–111.

48 K fenoménu táborských bojovnic, zobrazených v Göttingenském rukopisu (kterak s cepy a vidlicemi v rukou následují na vojenském tažení Žižku) a ostře odsuzovaných nejen katolickými literáty (Ondřej z Brodu, Ludof Zaháňský, Thomas Ebendorfer), např. Pavlína RYCHTEROVÁ, *Frauen und Krieg in Chroniken über die Hussitenkriege*, in: Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert, ed. František Šmahel, Praha 1999, s. 127–143; Věra SOUKUPOVÁ, *Proměny genderových reprezentací v literatuře husitské doby*, in: Husitské re-formace. Proměna kulturního kódu v 15. století, edd. Pavlína Cermanová – Pavel Soukup, Praha 2019, s. 173–200, zde s. 195–196 (k dobytí Chomutova s. 196). V evropském kontextu k bojujícím ženám P. CONTAMINE, *Válka ve středověku*, s. 285–286.

49 Blíže Jan BALEKA, *Vlevo a vpravo ve výtvarném umění*, Praha 2005, s. 115–116.

svléci jej donaha a vystavit pohledu veřejnosti pokládal středověk za mimořádně dehonestující. Proto se i odsouzenci k smrti oblékali do šerého rubáše, proto i táborské bojovnice ponechaly upalovaným chomutovským ženám spodní prádlo, což samo o sobě bylo dostatečně ponižující. Příklady poskytuje historie bezpočet. Připomeňme alespoň tři. Na znamení pokory, ponížení a naprosté odevzdanosti, svěřující rozhodnutí o svém životě či smrti do rukou vítěze, předstupovalo před anglického krále Edwarda III. v roce 1347 šest měšťanů z Calais, naboso, pouze v košilích, se smyčkami kolem krku a s klíči od městských bran v rukou. Vítěz přijal jejich kapitulaci a na přímlovu své manželky jim daroval milost. Obdobný rituál se konal roku 1540, kdy před císaře Karla V. předstoupily vůdčí osobnosti vzpurného a poraženého města Gentu.⁵⁰ Do spodního prádla či košilí se na příkaz pražských a táborských husitů museli na znamení naprosté kapitulace svléci také měšťané a měštky v dobyté Jaroměři. Zdaleka ne všem darovali vítězové život.⁵¹ Tehdejší národnostní složení Chomutova, Jaroměře a také Prachatic zároveň vyvolává legitimní otázku, zda nemilosrdný husitský postup v těchto lokalitách nebyl i reakcí na nesmlouvavé protihusitské postoje zdejších Němců, což naznačují i hlasy z německých oblastí Svaté říše římské.

Bylo by s podivem, kdyby historiky o nestoudných chomutovských ženách nevyužili barokní dějepisci, považující obdobné příběhy za chutné sousto. S gustem po ní sáhl Tomáš Jan Pešina z Čechorodu, který v přípravné práci k svému životnímu dílu Chomutov sice ledva zmínil,⁵² zato se jeho devastaci podrobně věnoval na stránkách olbřímího spisu *Mars Moravicus*. Pobití chomutovských obyvatel obojího pohlaví vysvětluje Žižkovým rozhořčením nad necudným chováním místních žen, jejichž nestydatost rozdivočila mysl táboritů a pražanů natolik, že neustali v zabíjení, dokud měli koho. Když už nikdo nezbyl, vypátrali a chytili okolo sedmdesáti porůznu poschovávaných žen, jež pak upálili v dřevěných staveních, v nichž (zde zjevná shoda s Veleslavínem, jehož se autor dovolává) uhlazují tkaniny.⁵³

František Jan Beckovský v zásadě nic nového nepřidal, leč především zásluhou jeho kroniky přežívá v české historiografii názor, že chomutovský masakr byl odvetou za usmrcení (údajně 700) husitů zajatých počátkem února 1421 v Chotěboři⁵⁴ a posléze

50 Derek BREWER, *Chaucer a jeho svět*, Praha 1988, s. 96; Ferdinand SEIBT, *Karel V. Císař a reformace*, Praha 1999, s. 108.

51 FRB V, s. 482.

52 Tomáš PEŠINA Z ČECHORODU, *Prodromus Moravographiae*, tj. *Předchůdce Moravopisu*, edd. Ondřej Koupil – Jiří M. Havlík, Brno 2021, s. 97.

53 Tomáš Jan PEŠINA Z ČECHORODU, *Mars Moravicus sive Bella horrida et cruenta*, Praha 1677, s. 469 (novočeský překlad této pasáže z pera Martina Svatoše in: Jan KUČERA – Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, s. 370).

54 Jan František BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhů českých aneb Kronika česká*, Praha 1700, s. 677.

upálených ve třech stodolách nedaleko města a u vsí Lochy a Horky, přičemž zbývající skončili na dně kutnohorských šachet. Pouze vůdce chotěbořských husitů kněz Petr Hromádka z Jistebnice byl spolu s dalšími dvěma až čtyřmi duchovními upálen na náměstí v Chrudimi.⁵⁵ I když připustíme, že v časech husitských válek byly msta a pomsta součástí každodennosti, přesto dané vysvětlení postrádá elementární logiku. Pobití a upálení více než dvou set katolických obyvatel Prachatic, výlučně mužů (ženy a děti tehdy táborité ušetřili), se odehrálo již 12. listopadu 1420, sotva však bylo odvetou za upálení klerika Ondřeje z Výrova prachatickými katolíky. Navíc Kutnohorským, kteří se zabíjením husitů „proslavili“ nejvíce, husité po kapitulaci stříbrnosného města 25. dubna 1421 nezkrřivili ani vlásek na hlavě.⁵⁶ V chomutovském případě lze spíše usuzovat o odvetě za několik upálených husitů, včetně kněží, zajatých prý zdejšími měšťany, eventuálně za nezdařený útok na Žatec, podniknutý v říjnu 1420 družinami Mikuláše Chudého z Lobkovic a Jaroslava Plichty ze Žirotníka i oddíly vyslanými z Chomutova a Mostu.⁵⁷ Kolotoč násilí, z něhož zdánlivě nebylo úniku, roztáčely od počátku roku 1420 obě znepřátelené strany, které si v krutostech nezačaly. Přesto moderní čeští dějepisci, vědomě i podvědomě sympatizující s husity či alespoň s Žižkou, po výkladu katolíka Beckovského rádi sáhli, neboť alespoň do jisté míry ospravedlňoval husitský postup.⁵⁸ Nemá však smysl cokoli si namlouvat. V evropském pozdním středověku i v raném novověku bylo násilí (zvláště nábožensky, ale leckdy též etnicky motivované) organickou složkou každodennosti a výchova k zabíjení formovala osobnostní profil téměř každého šlechtice.

Ožehavé téma představují v rámci dobytí Chomutova zprávy o zabíjení dětí vítěznými husity. Vavřinec z Březové sice takovou hrůznost nezmiňuje, ale mluví o ní zpráva napsaná jen několik desítek hodin po obsazení města. V listu, adresovaném

55 Srov. FRB V, s. 470; SLČ–SN III, s. 9, 59, 89. K tomu Jiří KEJŘ, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958, s. 32; Martin ŠANDERA, *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. Opočenská strana v husitské revoluci*, České Budějovice 2005, s. 46–48.

56 FRB V, s. 443, 479–480.

57 Srov. FRB V, s. 471. K tomu Z. BINTEROVÁ (ed.), *Dějiny Chomutova*, s. 14; Z. BERAN, *Landfrýdní hnutí*, s. 62. Nelze vyloučit, že v předrevolučním Žatci našli útočiště příslušníci komunity valdenských z Kadaně a Chomutova, pokud ovšem na konci 14. století přečkaly represe ze strany inkvizičních orgánů. Srov. Petr HLAVÁČEK, „Fuerunt in secta Waldensi.“ *Kadaňsko – chomutovská valdská komunita na prahu české náboženské reformace*, in: Comotovia 2002. Sborník příspěvků z konference věnované výročí 750 let zmínky první písemné zmínky o existenci Chomutova (1252–2002), ed. Petr Rak, Ústí nad Labem 2003, s. 16–22; Amedeo MOLNÁR, *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*, Praha 1973, s. 221, 222, 225, 262.

58 Např. Wacław Wladiwoj TOMEK, *Jan Žižka*, Praha 1879, s. 87; Rudolf URBÁNEK, *Jan Žižka*, Praha 1925, s. 136; (kupodivu, byť s dílčími pochybnostmi též) Josef PEKAŘ, *Žižka a jeho doba. Díl třetí. Žižka vůdce revoluce*, Praha 1930, s. 91; J. MACEK, *Tábor II*, s. 317; František M. BARTOŠ, *České dějiny II/7. Husitská revoluce I. Doba Žižkova 1415–1426*, Praha 1965, s. 120; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 261.

hornolužickému Šestiměstí a datovaném na „škaredou středu“ 19. března 1421, sděluje katolický šlechtic Hynek Berka z Dubé ze svého sídla v Lipém (Česká Lípa), že husité dobyli město Chomutov i s hradem a dopustili se velkého bezpráví na mužích, ženách i dětech, které hromadně zamordovali („do grossen vnglimpfen gethan haben, an Mannen, Weibern vnd Kindern, dy allzumole dyrmord haben“).⁵⁹ Horká novinka o pádu Chomutova dorazila do 105 kilometrů vzdálené Lípy zhruba po dvaasedmdesáti hodinách. I všechny další formulace o vraždění dětí husity pocházejí, pokud byly psány v 15. či na počátku 16. věku, výhradně z katolického prostředí. Největší pozornost si v tomto kontextu zaslouží magdeburská *Schöppenchronik*, sugestivní líčící, jak čeští kacíři napichovali tři až čtyři nemluvňata na jedno kopí, napodobující tak palmové ratolesti (příznačné pro Květnou neděli, odkazující k Ježíšovu vjezdu do Jeruzaléma) a zpívající přitom (rozumí se česky) velikonoční píseň *Christ ist erstanden*, tedy *Vstalť jest Kristus z mrtvých*, resp. *Vstalť jest z Kristus z mrtvých král*. Známe ji i z Jistebnického kancionálu. Její druhá strofa začíná slovy, která hrůznost husitského působení ještě násobí: „Veselý den nám nastal“. Rozpor mezi písní, oslavující vzkříšeného Vykupitele, a příšernými skutky, jimiž se zde i v jiných městech prezentují husitští „Barbaren“, nemůže být větší.

V porovnání s vražděním nevinných dětí poněkud bledne zhanobení německých žen („de duseschen vruwen“) českými, nepochybně tábořskými bojovnicemi, jež dopadeným uřezávaly copy a „deilden de bruste“ (doslova dělily či oddělovaly prsa, snad ve smyslu odřezávaly prsy).⁶⁰ Do třetice pak lze uvést anonymní vyprávění o počátcích táboritů, sepsané jinak dobře informovaným českým katolíkem, nejspíš duchovním, jenž snad v zahraničním exilu zaznamenal, že husité v některých městech dobytých v předjaří a na jaře 1421 (včetně Chomutova) nešetřili ani starce a kojence (*lactantes*).⁶¹ Pro úplnost dodejme ještě mladší podání, reflektující na přelomu 15.–16. století (autorem ovšem literárně vyšperkovanou) dějinnou paměť německých obyvatel blízkého města Mostu. V ní se Žižka zradou zmocnil Chomutova, kde husitské

59 UBI, s. 67, č. 68.

60 Srov. *Die Chroniken der deutschen Städte. Siebenter Band. Die Magdeburger Schöppnechronik*, ed. Karl Janicke, Leipzig 1869, s. 356. Odtud pasáž o dobytí Chomutova přetiskl Ondřej VODIČKA, „Co Čech, to kacíř:“ *Obraz Čechů v kronikách německých měst v době husitské*, in: *Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku*, edd. Vojtěch Bažant – Věra Vejrychová, Praha 2016, s. 135–156, zde s. 144 (už dříve tak učinil editor *Die Historien des Magister Johannes Leonis*, s. 33). Jiná německá kronika však bez jakýchkoliv podrobností pouze konstatuje, že „die ketzerische Behemen“ dobyli Chomutov (*Düringische Chronik des Johann Rothe*, ed. Rochus von Liliencron, Jena 1859, s. 657). Moderní vydání staročeského znění citované písně přináší *Jistebnický kancionál*. Praha, Knihovna Národního muzea II C 7. 2. svazek: *Cantionale*, ed. Hana Vlhová-Wörner, Chomutov 2019, s. 223–224, č. 118. Starší edice Zdeněk NEJEDLÝ, *Dějiny husitského zpěvu za válek husitských*, Praha 1913, s. 640–641, 896–897; *Husitské písně*, ed. Jiří Daňhelka, Praha 1952, s. 51–52.

61 FRB VII, s. 14 (spisek nazývaný *De origine Taboritarum et morte regis Wenceslai IV.*).

ženy řádily jako smyslů zbavení psi a husité pobíjeli všechny, muže i ženy, ba nešetřili ani plačící děti v kolébce („weinende kinden in der wigen“). I Johann Leonis, spjatý svým životem s Mostem, viděl jako jednu ze stěžejních příčin husitských válek odvěkou českou nenávist vůči Němcům.⁶²

I když nelze vyloučit dílčí či individuální excesy, vyvěrající z bojového zápalu a nezvládnuté emoční hladiny, přece jen můžeme vyprávění o husitech bez rozpaků vraždících nemluvňata a napichujících jejich tělíčka na kopí, odkázat mezi působivé smyšlenky. Důvodů existuje několik. Předně fakt, že v období vrcholu revoluční bouře, tedy v letech 1420–1422, i radikální táborité děti šetřili. Svědčí o tom Žižkův postup na hradě Rabí v dubnu 1420 (péče věnovaná synům úhlavního husitského nepřítele Jana Švihovského z Rýzmburka, řečeného Krk),⁶³ v dobytých Prachaticích 12. listopadu téhož roku i v podmaněném Německém Brodě 10. ledna 1422. V obou posledních případech vyvedli husité z městského areálu ženy, panny a děti.⁶⁴ O nabodávání nemluvňat na kopí pak netřeba ztrácet slov.

Už konstrukce této povídky, vybudované na kontrastu mezi opravdovým křesťanstvím a barbarstvím perverzních husitských kacířů, je natolik průhledná, že ji činí naprosto nedůvěryhodnou. Na husitské straně se tento model, samozřejmě s obrácenými hodnotovými znaménky, uplatňoval s obdobnou razancí. Stačí se podívat na známou iluminaci v Jenském kodexu, zobrazující bitvu mezi husity a křižáky, kteří drtí nebohá česká batolata kopyty svých koní, popřípadě je propíchnutá na vztyčeném kopí používají místo korouhve s křížem.⁶⁵ Ta nikoliv náhodou vyčnívá nad hlavami katolických bojovníků hned v sousedství zuboženého tělíčka, aby adresátům názorně sdělila, že ve znamení kříže páchají protihusitská, papežem podporovaná vojska nejstrašnější zločiny, jaké si lze vůbec představit a z nichž některé zaznamenali i husitští kronikáři. Zcela po zásluze tak kalich, Kristův příkaz, věčná boží pravda a podmínka spasení, přemáhá nejen v malířském ztvárnění kříž, symbolizující v dané interpretaci falešné křesťany, ve skutečnosti sluhy Antikristovy. Snad tato letmá analýza přesvědčí čtenáře, že se obraz zrádného nepřítele, budícího i zasluhujícího nenávist, utvářel na obou stranách, katolické i husitské, v zásadě shodnými prostředky a využíval stejné

62 *Die Historien des Magister Johannes Leonis*, s. 34, 40 (zde působivé věty o nechuti Čechů proti cizím národům, zvláště Němcům). K tomu též Arnošt KRAUS, *Husitství v literatuře, zejména německé. Část I. Husitství v literatuře prvních dvou století svých*, Praha 1917, s. 140.

63 *FRB V*, s. 364. Srov. též O. VODIČKA, *Exil českého a moravského duchovenstva*, s. 52 (k životnímu osudu Janova syna Viléma, který asi padl do Žižkova zajetí, nicméně později se vydal na dráhu katolického kněze); Jiří JÁNSKÝ, *Páni z Rýzmburka, Skály a Švihova. Díl I.*, Domažlice 2020, s. 157–158.

64 *FRB V*, s. 443. Při dobytí Německého Brodu konstatuje anonymní husitský kronikář, že vítězové „mulieres et virgines eduxerunt de civitate...” – srov. *Monumenta historia Boemiae nusquam antehac edita IV*, ed. Gelasius Dobner, Praha 1779, s. 72.

65 *KNM IV B 24*, f. 56r.

stereotypy.⁶⁶ Nelidské zabíjení nemluvnat a batolat patřilo nesporně k nejúčinnějším. V tomto směru se dodnes v propagandistické rovině nezměnilo vůbec nic. Zabíjené a týrané malé děti náleží k nejrozšířenějším prostředkům delegitimizace a demonizace nepřítele, jemuž upírají elementární lidskost. Nemá tudíž smysl, abychom se tu zabývali vražděním chomutovských dětí v raně novověkých textech, neboť jen opakuji či rozvíjejí běžná schémata. Motiv pobíjení nemluvnat však v husitském, resp. v českém i německém katolickém prostředí prokázal pozoruhodnou životnost a vstoupil i do filmových zpracování a písňových textů.⁶⁷

Přesto v Chomutově děti opravdu umíraly. Byly to však děti židovské, jejichž smrt dokresluje tragický rozměr dobytí města. Jediné svědectví o této události zachoval takzvaný Starý kolegiát pražský. Se smyslem pro přesnost uvádí, že husité usmrtili v Chomutově téměř všechny dospělé muže a také mnohé ženy. O křesťanských dětech nepadne ani slovo. Zato Židé a Židovky raději volili i s dětmi („*cum pueris*“) dobrovolnou smrt v plamenech, než aby přijali křest.⁶⁸ Také tato zpráva budí občas nedůvěru současných českých historiků, ač v podstatně není žádný důvod ji zpochybňovat.⁶⁹ V evropském pozdním středověku bylo obvyklé, že Židé odmítali křest, natož násilný, jako jednu z variant služby bůžkům, a to i pod hrozbou smrti. Nejednou se proto odhodlali i k sebeupálení. V Chomutově si je dokážeme představit, jak s modlitbou na rtech a v pevném rozhodnutí neznat Hospodina, vstupují do zapálených dřevěných stavení, ať již řemeslnických dílen, bud či stodol.

66 Pavel SOUKUP, *Bible a násilí za válek s husity*, in: Pavel Soukup – Jaroslav Svátek a kol., *Křížové výpravy v pozdním středověku. Kapitoly z dějin náboženských konfliktů*, Praha 2010, s. 78–89; Vojtěch BAŽANT – Věra VEJRYCHOVÁ, *Narativní utváření odlišnosti v pozdním středověku*, in: Kacíři, barbaři, nepřátelé, s. 11–30.

67 Tak (má jinak oblíbená) rocková skupina Wanastowi Vjacy, naprosto podlehnoucí převládajícímu antihusitskému mediálnímu mainstreamu, v písni *Kde je český král* zpívá: „Dneska už víme, kdo byli husité, / byli to vrazi dětí, mužů a žen. / Dneska už víme, že vládli teroru, / novicka – rabín, každý upálen.“ Téměř se zdá, že textaře inspirovaly chomutovské události. Kolébka s nemluvnětem, tentokrát zachráněným, zaujímá důležité místo v hraném filmu Oldřicha Daňka *Spanilá jízda* (1963). V ní leží synek křižáka Eschweillera z Hohenbachu a jeho české manželky, unesené v průběhu kruciáty, která byla v srpnu 1427 poražena u Stříbra a Tachova. Blíže Petr ČORNEJ, *Husitská tematika v českém filmu (1953–1968) v kontextu dobového nazírání na dějiny*, *Iluminace* 7, 1995, č. 4, s. 43–75, zde s. 60–62; Václava KOFRÁNKOVÁ, *Spanilá jízda Oldřicha Daňka za novou tvář historického filmu*, in: *Film a dějiny*, ed. Petr Kopal, Praha 2005, s. 99–106, zde s. 102–103. V posledních letech se povědomí o zvrhlé krutosti husitských a křižáckých bojovníků, znásilňujících devítileté holčičky, rozšířilo i v Japonsku, a to díky komiksu, přeloženému i do češtiny a vydávanému v nakladatelství Argo. Srov. Kóiči ÓNIŠI, *Dívčí válka 1–8*, Praha 2023–2025 (původní vydání 2013). I Žižka zde vystupuje jako udatný, odvážný, úspěšný, ale také surový, úlisný a úchylný válečník.

68 *SLČ–SN III*, s. 90.

69 Jako pověst ji vnímá např. František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 261, ač ji o něco dříve považoval za dějinný fakt (idem, *Tábor I*, s. 123).

Nebyli sami, kdo v podkrušnohorském městě našli smrt v plamenech. Kromě Židů a neznámého počtu křesťanských žen strávil oheň i těla dopadených katolických kněží (dle husitského mínění falešných proroků a svůdců lidu), ale také řemeslníků, panošů i dalších obránců města. Johann Leonis mluví o nahnání zajatců do sklepů a stodol, což odpovídá tehdejšímu husitskému postupu v dobytých městech, nejen v Prachaticích. Při hromadném usmrcování zajatců obsahoval tento postup jak praktický (ušetřila se práce i čas s pohřbíváním mrtvol, i když v Chomutově se zpráva o hromadných pohřbech zabitých zachovala), tak náboženský rozměr. Upálení byl trest určený zaťatým kacířům i jinověrcům, kteří v ohni pykají za své hříchy. Z husitského hlediska si zajatí chomutovští katolíci i zatvrzelí Židé takovou smrt zasloužili. Každopádně bylo upalování, víceméně běžně uplatňované na katolické i husitské straně, výrazem do krajnosti vystupňovaného náboženského vzrušení, příznačného pro ducha gotické doby a patrného v kruciátách proti nevěřícím, resp. kacířům i v protižidovských pogromech, průvodním jevu morových epidemií i četných městských revolt.⁷⁰

Nepochybně by bylo zajímavé zjistit konkrétní jména alespoň několika obětí i jednotlivců, kteří zabíjeli, eventuálně dávali k upalování a pobíjení příkaz. Bohužel, prameny jsou více než skoupé. Oběť, alespoň pravděpodobnou, známe jménem jedinou. Byl jí asi kněz *Wenceslaus* (což ukazuje na Čecha, ale jméno se často vyskytovalo též mezi českými Němci i za hranicemi království), jehož smrt, nikoliv její příčinu, konstatuje 10. listopadu 1421 úřední zápis. Tehdy byl na jeho místo k farnímu kostelu Nanebevzetí Panny Marie v Chomutově jmenován na přání patrona Albrechta z Dubé, komtura české a moravské provincie řádu německých rytířů, sídlícího na nedalekém hradu Kostomlaty, kněz Jakub, člen stejného řádu.⁷¹ Úředníci pražské kapituly, vykonávající správu pražské diecéze v žitavském exilu, respektovali předrevoluční stav. Kolik farníků zůstalo novému faráři a kdo v listopadu 1421 zpustošené město

70 Ferdinand SEIBT, *Lesk a bída středověku*, Praha 2000, s. 275-282; František GRAUS, *Struktur und Geschichte. Drei Volksaufstände im mittelalterlichen Prag* (Vorträge und Forschungen, Sonderband 7), Sigmaringen 1971; idem, *Mor, flagelanti a vraždění Židů. 14. století jako období krize*, Praha 2020, s. 151, 154.

71 *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber octavus, nonus et decimus ab anno 1421 usque ad annum 1436*, ed. Josef Emler, Praha 1889, s. 6. Je ovšem otázka, zda se Jakub funkce faráře opravdu ujal, protože se stejným zdůvodněním (smrt „*fratris Wenceslai*“) byl k chomutovskému kostelu 18. května 1423 (kdy město prokazatelně drželi saští šlechtici Anarg a Heinrich Waldenbergové z Wolkensteina) ordinován jiný člen řádu, Egidius (Jiljí) – ibidem, s. 55; *Urkundenbuch der Stadt Chemnitz und ihrer Clöster (Codex diplomaticus Saxoniae regiae, VI. Band)*, ed. Hubert Ermisch, Leipzig 1879, s. 358–359, č. 394. K frekvenci jména Václav mezi kleriky Eva DOLEŽALOVÁ, *Svěcení pražské diecéze 1395–1416*, Praha 2010, s. 128.

ovládal, žádné záznamy neprozrazují.⁷²

Z husitů, kteří v Chomutově zabíjeli, známe jménem jediného. Martin, původem z Tupadel na Klatovsku, byl pověstná "firma". Při výslechu v rožmberském zajetí přiznal, že „chodil s Žižkú, měst a hradův dobýval...“ A také se nerozpakoval zabíjet. V bitvě před Vyšehradem 1. listopadu 1420 „někoho postřelil“ (nejspíš z kuše), v Prachaticích připravil o život tři lidi „a v Chomutově jednoho“. Tím však jeho bilance nekončila. V Německém (Havlíčkově) Brodě si na sklonku první lednové dekády roku 1422 připsal na konto "dva Uhry". Kromě toho „kostely vybíjel“ podle toho, jak „jim kněží kázali“. Patřil do skupiny tábořských bojovníků, napojených od listopadu 1420 na husitské Prachatice, kde plnil pokyny hejtmanů Jeníka z Mečkova (u Klatov) a Chvala Řepického z Machovic. Ale válčil i pod velením Mikuláše z Husí a Jana Žižky.⁷³

Rozkazy k pobíjení a upalování členů posádky i obyvatel vydávali ovšem hejtmani, v tábořském vojsku nepochybně rovněž, ba možná především Jan Žižka. Jednooký vojevůdce měl zvláště spadeno na lokality spjaté s řádem německých rytířů, proti němuž bojoval už ve Velké válce, již se v letech 1410–1411 účastnil jako žoldněř v polských službách. Ačkoliv řád měl po roce 1411 k Chomutovu velmi volné pouto, mohla v Žižkově případě hrát i tato okolnost jistou roli, zejména v širších souvislostech jeho počínání.⁷⁴ Kdo další z tábořských hejtmanů si připsal odpovědnost za chomutovské události, netušíme.

V případě pražských oddílů jsou známy pouze iniciály jmen (B. a J. z A.) dvou nejvyšších hejtmanů a zároveň konšelů, jimž pražská obec svěřila plné moci a zároveň tíhu odpovědnosti za celé tažení. Objevují se jako zprostředkovatelé i garanti smlouvy o vzájemném usmíření, uzavřené mezi lounskými husity a jejich místními oponenty ve čtvrtek 20. března 1421, jen čtyři dny po dobytí Chomutova. V odborné produkci převážilo mínění, že jde o staroměstské konšely Bohuňka krejčího a Jana z Kněževsi,

72 Není vyloučeno, že se sem opět na krátký čas po opuštění Chomutova v září 1421 vrátila husitská posádka. Tak Bořivoj LŮŽEK, *Po stopách husitství v Ústeckém kraji*, Ústí nad Labem 1959, s. 30.

73 *Popravčí kniha pánů z Rožmberka*, ed. Adolf Kalný, Třeboň 1993, s. 72, 80. K Martinovi a dalším Žižkovým bojovníkům P. ČORNEJ, *Světla a stíny husitství*, s. 230–231, 233, 239.

74 Řád německých rytířů působil v Plzni, do níž se Žižka v listopadu 1419 uchýlil, v květnu 1421 pak tábořský hejtman obsadil trachytové skalisko, původně součást statku řádové komendy v Byčkovcích u Litoměřic, a dal na něm vybudovat svůj hrad Kalich, po němž se pak psal. V lednu 1422 vojevůdce nebránil devastaci Německého Brodu, kde před revolucí rovněž existovala řádová komenda, přičemž členové řádu obsazovali zdejší faru. V tomto případě bylo ale určující, že Německý Brod patřil Čeňkovi z Vartenberka, jehož Žižka považoval za zrádce, zasluhujícího tvrdý trest. Podobně tomu bylo s komendou v Drobovicích, již obávaný válečník možná dobyl na jaře 1421. Tento statek ovšem Václav IV. řádu zabavil již v roce 1411 a o tři roky později ho zastavil Mikuláš Divůčkovi z Jemniště, straníkovi Zikmunda Lucemburského, tvrdému protivníkovi husitů a aktivnímu účastníkovi likvidace husitských středisek v Přelouči a v Chotěboři.

i když v druhém případě identifikace pokulhává a ani v prvním není zcela bezpečná.⁷⁵ Otázkou nicméně zůstává, zda konšelé byli schopni vést vojenské operace, jejichž úspěšné zvládnutí vyžadovalo profesionály typu Viléma Kostky z Postupic, nebo zda byly jejich funkce spíše správní a organizační povahy. Nedá se proto s určitostí říci, kdo z vojevůdců, popřípadě militantních kněží (táborských i pražských) mohl za to, že se pražští bojovníci v Chomutově „okrvavili“ více než na jiných místech. Leccos by napověděla přítomnost radikálního novoměstského kazatele Jana Želivského, jenž byl ideově-politickým vůdcem pražského vojska při následném jarním tažení do oblastí východně od Prahy a který se v létě 1421 výrazně zapojil i do obléhání hradu a blokády katolického města Mostu.⁷⁶ Vavřinec z Březové jeho osobní účast při předjarní výpravě nezmiňuje, což ale nemusí být, jak jsme poznali, směrodatné.

Předmětem dohadů a debat zůstává též problém počtu chomutovských obětí a rozsah poškození dobytého města. Přidržíme-li se údajů zaznamenaných v 15. století, kolísá počet mrtvých v širokém rozpětí 240–2400 osob. Nejnižší cifra není zmíněna magdeburským kronikářem přímo, nýbrž pouze přibližně („*wol veir schock dudescher manne de gude cristene weren*“), což je možné přeložit jako „téměř (resp. dobře) čtyři kopy“ (tj. 240) mužů, dobrých německých křesťanů.⁷⁷ I kdyby autor nezapočítával usmrcené ženy a Židy, jeho odhad v zásadě koresponduje s počtem 220–230 mrtvých mužů v plošně menších Prachaticích i s předpokládaným množstvím obyvatel Chomutova, navýšeným o členy vojenské posádky. Víme-li, že případě Chomutova odhadla historická demografie počet v něm žijících osob k roku 1400 na zhruba 1200,⁷⁸ pak je zhora vyloučené, aby při dobytí města zahynulo více než 2000 mužů a žen, o nichž hovoří Vavřinec z Březové, nebo dokonce 2200–2400 lidí zmiňovaných v základním textu i ve východočeské a pražské větvi Starých letopisů.⁷⁹ Ani u těchto čísel však autoři následujících generací nesetřvali. Prokop Lupáč

75 Smlouva ve formulářové verzi in: AČ VI s. 396, č. 2. Neúplné seznamy staroměstských konšelů z přelomu let 1420–1421 vydal Wáclaw Wladiwoj TOMEK, *Dějepis města Prahy. Díl V*, Praha 1881, s. 68. Dále srov. Rudolf URBÁNEK, *Lipany a konec polních vojsk*, Praha 1934, s. 187–188; František M. BARTOŠ, *Dva pražští hejtmani z doby revoluce*, *Kostnické jiskry* 42, 1958, č. 32, s. 3; idem, *Husitská revoluce I*, s. 120. Iniciala J. z A. by více odpovídala Jan (Valkúnovi) z Adlaru, který snad již v létě či na podzim 1420 opustil Tábor a působil v pražských službách, kde je (s velkou pravděpodobností) doložen na počátku roku 1422 (Jan Valkún ale sotva zastával konšelský úřad). Srov. P. ČORNEJ, *Světla a stíny husitství*, s. 111.

76 FRB V, s. 505–507; Božena KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, Praha 1990, s. 154–158.

77 *Die Chroniken der deutschen Städte VII*, s. 356.

78 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí ve středověku*, s. 50.

79 FRB V, s. 477 (není zcela zřejmé, zda Vavřincovo číslo zahrnuje i 500 upálených; k tomu poněkud nejasně Josef MÄRZ, *Chomutov nebo Most – rozcestí husitského roku 1421*, *Památky, příroda, život* 24, 1992, s. 52–55, zde s. 53; FRB-SN II: *Staré letopisy české (Texty nejstarší vrstvy)*, edd. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2003, s. 20–21; 63, 82, 105, 133; SLČ – SN III, s. 10; text E SLČ, f. 75v; SLČ z vratislavského rukopisu, s. 36.

z Hlavačova dokonce ve druhé polovině 16. století tento počet zdesateronásobil na 22 000. Nebylo to nic výjimečného. Vzpomeňme jen na zprávy o počtu zabitých u Lipan. Z původního relativně věrohodného údaje o 1 300 mrtvých, učinila fáma v průběhu několika dnů 13 000 usmrcených táboritů a sirotků.⁸⁰

U dvou čísel však ještě setrváme. Kompilace nazývaná *Cronica universitatis Pragensis* zaznamenala v Chomutově 1 400 mrtvých.⁸¹ Může jít o chybu písaře, který jedno C z nepozornosti vynechal, a to právě v pasáži, kde se nahromadilo nejvíce omylů, nebo o násobek symbolického čísla sedm. Vždyť i cifry 240 a 2400 obětí lze vysvětlit symbolickými významy čísla dvanáct (a jeho násobků), vyjadřujícího úplnost, celistvost i boží řád a mimořádně frekventovaného ve *Zjevení Janově*, poslední biblické knize. Právě apokalyptické hrůzy dění v Chomutově evokovalo jak katastrofickým charakterem, tak naplněním radikálních husitských představ o hrůzách spojených s vítězstvím Beránka božího a předjímajících zároveň strhující dějinné finále Posledního soudu. Nelze však vyloučit, že číslo 1 400 reflektuje údaj, který žil od osudové Květné neděle roku 1421 po dlouhá desetiletí ve vědomí podkrušnohorských obyvatel, neboť pozoruhodně ladí s 1363 obětmi obojího pohlaví, na něž se v Chomutově vzpomínalo nejpozději od 16. století. V roce 1600 uvádí toto číslo (ale s chybným denním datováním dobytí města 20. března) luterán Matthäus Meissner, v letech 1566–1591 rektor chomutovské evangelické městské školy, a tudíž stoupenec reformace, byť nikoliv v Žižkově násilném pojetí.⁸² Pozoruhodně exaktní cifra je nejspíš projevem humanistického trendu toužícího po co nejpřesnějších (ač namnoze jen fiktivních) historických údajích. Připomeňme aspoň Václava Hájka z Libočan. Stejně číslo však četli obyvatelé a návštěvníci Chomutova na Chlebné bráně (*Brotbänketo*), hlavním vstupu do města, kde byl na kamenné desce umístěn veršovaný německý nápis, který měl trvale připomínat osudné události a určující podíl Jana Žižky na devastaci města i množství obětí. (v novočeském překladu: „Když nastala Květná neděle roku 1421 přepadl Žižka Chomutov, způsobil mnoho nářku a bídy, zabil 1363 křesťanů. Bůh nás ochraňuj před řáděním takového velkého tyrana“). Jako potvrzení popsanych hrůz zde byl ke spatření vytesaný křížek, ukazující, do jaké výšky (údajně) sahala krev pobitých obyvatel. Kdy nápis vznikl, není jasné.

Z druhé poloviny 17. století však pochází dosud zachovaná olejomalba, zobrazující události 16. března (s mylným vročením 1420) na chomutovském náměstí. Žižka tu ze sedla bílého koně diriguje, bez ohledu na prosebné procesí a majestát Nejsvětější Trojice, vraždění a popravy obyvatel obojího pohlaví, včetně kněží. Hrůzy a potoky krve doplňuje

80 Petr ČORNEJ, *Lipanská křižovatka. Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*, Praha 1992, s. 201.

81 *FRB V*, s. 581.

82 Podrobnosti uvádí P. HLAVÁČEK, *Žižka a český severozápad*, s. 73–74.

německý text: „*Die erschreckliche tyranney, so am hey. Palmsontag Ao 1420 in allhiesger statt Commotau von Jan Zisska verübt, in demme auff 1303 Mennschen mörterisch umbracht und hingerichtet worden.*“ Obraz se zřetelnou protireformační tendencí kupodivu zachycuje farní chrám Nanebevzetí Panny Marie bez sousední městské věže, postavené roku 1525, nicméně komendu, posléze změněnou v radnici, prezentuje v renesančním hávu, který budově propůjčilo 16. století.⁸³ Údaj o 1303 mrtvých lze se značnou pravděpodobností vysvětlit jako důsledek chybně přečteného čísla 1363.

Zobrazení Jana Žižky na chomutovském náměstí se ocitá v rozporu s místní tradicí. Podle ní husitský válečník přihlížel zabíjení a vraždění z okna nedaleko Pražské brány, v jejímž výklenku se nacházela kamenná plastika v podobě hlavy s přilbou na psím těle. Obecně se jí říkalo „*Zischkakopf*“, ač původně s obávaným vojevůdcem postrádala souvislost. Artefakt, pokládáný za dílo 17. století a interpretovaný jako symbol městské stráže, byl možná pozdně středověkého původu. Obdobných hybridních příšer se zvířecím tělem a lidskou hlavou, resp. s lidským tělem a psí (eventuálně jelení, zaječí či jinou zvířecí) hlavou máme v západokřesťanské Evropě 14.–16. věku doloženo značné množství.⁸⁴ Spojení Žižkova jména se psím tělem vyvolávalo především záporné konotace, protože pes nebyl pouze symbolem věrnosti, ale také negativních rysů (srov. slova a slovní obraty *peskovat*, *nasazovat psí hlavu* i četné další), ba dokonce spojení s ďáblem.⁸⁵

Vraťme se však k pozoruhodně přesnému číslu 1363 usmrčených osob. Navozuje totiž představu, že vítězové zabité lidi a upálené osoby spočítali, jak bývalo zvykem po „velkých bitvách“ a exekucích. Napovídala by tomu i evidence 220 či 230 mrtvých mužů v Prachaticích. První bezpečnější údaj o počtu chomutovských obyvatel uvádí až pramen z roku 1651, který ve městě zaznamenal 1598 lidí včetně dětí.⁸⁶ I když *Soupis*

83 Obraz je součástí sbírek Oblastního muzea v Chomutově (sign. O 20) a byl vystaven v muzejní expozici uspořádané u příležitosti 600. výročí dobytí města, ovšem s ohledem na pandemii covidu realizované s ročním zpožděním. Zde si jej autor této studie 16. března 2022 detailně prohlédl. Popis díla in: Vít VLNAS (ed.), *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura společnost 17. a 18. století*, Praha 2001, s. 218 (autor katalogového hesla Zdeněk Hojda).

84 Z. BINTEROVÁ (ed.) *Dějiny Chomutova*, s. 10; P. HLAVÁČEK, *Žižka a český severozápad*, s. 74–75; Jurgis BALTRUŠAITIS, *Fantastický středověk. Antické a exotické prvky v gotickém umění*, Praha 2008, s. 39–45; Johannes AQUENSIS, *De monstruosis hominibus (Vocabularius dictus Lactifer IV)*. *Lidská monstra (Vokabulář zvamý Lactifer IV)*, ed. Hana Šedinová, Praha 2013, s. 2–27.

85 Milada NEDVĚDOVÁ [Josef MACEK – pozn. autora] a kol., *Slovo psohlavec ve starší české slovní zásobě*, Naše řeč 60, 1977, s. 76–82; Igor NĚMEC a kol., *Slova a dějiny*, Praha 1980, s. 192–193 (v obou pracích místy nepřesné interpretace); Eduard MAUR, *Chodové – Psohlavci, jejich přezdívka, prapor a „znak“*, in: idem, *Země – paměť – lidé*, edd. Pavla Jirková – Jiří Hrbek – Jan Zdichynec – Jan Kahuda, Praha 2017, s. 226–259, zde s. 232–233; J. ROYT – H. ŠEDINOVÁ, *Slovník symbolů*, s. 156–157.

86 *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Žatecko*, edd. Magda Zahradníková – Eva Štrejnová, Praha 2017, s. 131 (soupis obyvatel Chomutova na s. 98–131).

poddaných podle víry není zcela spolehlivý, orientačně se dá s jeho daty pracovat. Stav bezprostředně po skončení třicetileté války, která přinesla výraznou depopulaci, napovídá, že Chomutov musel být před jejím propuknutím lidnatější lokalitou, v níž mohlo žít přibližně 2 000 obyvatel.⁸⁷ Nelze proto vyloučit, že údaj o 1363 usmrčených vznikl v 16. století na základě tehdy aktuálního odhadu celkového počtu obyvatel města a byl zpětně projektován do roku 1421. Jistě, jsou to pouhé spekulace, leč k přesnějším závěrům sotva dospějeme.

Míra poškození města zůstává nejasná. Poměrně malé škody zřejmě utrpěl hrad (komenda), do kterého pražští husité vložili posádku, a možná též kostel sv. Kateřiny, jehož presbyterium přečkalo nepřízeň osudu bez viditelné úhony. Také hradby musely nadále plnit svou funkci. Městské domy nepochybně utrpěly značnou újmu, umocněnou vybitím a odchodem části obyvatel. Listina, kterou král Ladislav Pohrobek obnovil městská privilegia, konstatuje 3. listopadu 1457 „mnohé záhuby, kteréž minulé časy“ Chomutov zasáhly. Tento fakt ještě naléhavěji zdůrazňuje privilegium Jiřího z Poděbrad, datované 18. dubna 1466. Ač se formulace, že město bylo v předešlých válkách „dobyto, vypáleno a zpusťeno“, přičemž shořely i městské knihy a listiny, nemusí nutně vztahovat výlučně k roku 1421, přece jen už nikdy poté nezažil Chomutov srovnatelnou zkázu. Písemnost navíc potvrzuje, že se někteří obyvatelé („bydlitelé“) v důsledku nepříznivých poměrů „rozběhli“ pryč, takže obnova opuštěných městíšť trvala delší dobu a na jaře 1466 ještě neskončila.⁸⁸ Proto by bylo chybou důsledky husitského dobytí města bagatelizovat.

Dobytím, devastací a obsazením Chomutova dosáhli husité důležitého, byť dílčího vojenského i politického cíle. Pražané získali pod kontrolu městskou fortifikaci na strategicky významné komunikaci spojující české Podkrušnohoří se Saskem a spolu s tábory výrazně pomohli husitům v Žatci. Zpráva o chomutovském masakru se okamžitě i s předpokládaným dominovým efektem rozšířila a v blízkém i vzdálenějším katolickém okolí vyvolala strach i paniku.⁸⁹ Málokdo byl ochoten riskovat a obětovat

87 Eduard MAUR, *Populační důsledky třicetileté války*, in: idem, *Země – paměť – lidé*, s. 111–122; idem, *Třicetiletá válka*, in: L. Fialová – P. Horská – M. Kučera – E. Maur – J. Musil – M. Stloukal, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, s. 100–105, zvláště s. 104 (pokles úbytku obyvatel v Čechách činil v průměru necelých 30 %).

88 *CIM III. Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1420–1526*, edd. Jaromír Čelakovský – Gustav Friedrich, Praha 1948, s. 356–358, č. 208, zde s. 357; 492–493, č. 284, zde s. 492. O tom, že v průběhu husitské revoluce našli někteří chomutovští měšťané azyl v městech na saské straně Krušných hor (Freiberg, Chemnitz) svědčí nové poznatky, které publikovali Martin MUSÍLEK, *Die Neubürger in Chemnitz im 15. Jahrhundert. Das Einnahmemanual als Zeugnis der Migration in der Stadt*, in: Wahlheimat Chemnitz. Migration als historisches Phänomen, Chemnitz 2019 (=Mitteilungen des Chemnitzer Geschichtsvereins 81, Neue Folge XX), s. 17–40, zde s. 26–30; O. VODIČKA, *Sázka na křížového krále*, s. 13, 37.

89 Srov. např. *UB I*, s. 86–87, č. 82.

v boji s nesmlouvavými husity svůj život. Pražanům se tak dobrovolně poddala řada hradů i tvrzí. Zda jim městečko Maštov (majetek Habarta z Hertenberka), střežené stejnojmennou fortifikací na návrší, a převážně německá Kadaň (výměra 10 hektarů) s výrazným městským hradem otevřely své brány už před pádem Chomutova, nebo až po něm, nelze přesně určit. Každopádně obdržely obě lokality posádky, jejichž velení podléhalo husitské Praze.⁹⁰ Obsazení Kadaně se sice obešlo bez bojů, nicméně mezi husitskou posádkou a katolickým obyvatelstvem sílila tenze, jež zanedlouho přerostla v krvavý konflikt.⁹¹ Od Chomutova se táborské a pražské oddíly přesunuly do Žatce, který jim nepochybně vyjádřil vděčnost. Z nepříteli vzdálených Loun sem dorazili i členové městské rady, od počátku června 1420 loajální Zikmundovi Lucemburskému. Ve čtvrtek 20. března zde pod pražskou patronací sjednali podmínky usmíření s lounskými husity, kteří několik měsíců žili mimo své město. Louny a vzápětí rovněž Slaný, jenž vpustil do svých bran husitské vojsko, se tak staly součástí vznikajícího pražského husitského svazu.⁹² To znamenalo faktický konec žateckého katolického landfrýdu, o nějž se Zikmund v regionu opíral. Přesto na Zikmundově straně nadále setrvali mocní a vlivní severočeští šlechtici a také poměrně velké město Most.⁹³

I když se obecně očekávalo, že od Chomutova potáhnou táborité a Pražané k Mostu a pokusí se dobýt město i hrad nad ním, proklamovaná predikce se nenaplnila. Vojska již byla v poli příliš dlouho, plných šest týdnů, začínala se projevovat únava. Výsledek obléhání a dobývání velkého a hájeného města (18 hektarů plochy) i hradu byl po čerstvých zkušenostech před Plzní krajně nejistý. Navíc se blížil vrchol Velikonoc. Právě tyto pádné důvody (nikoliv údajný Žižkův předrevoluční závazek, že Mosteckým

90 T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 355–356; V. RAZÍM, *Středověká opevnění II/1*, s. 327–342, 496–497.

91 Srov. FRB VII, s. 14; *Die Chroniken der deutschen Städte VII*, s. 355–356. Podrobně anonymní relace in: *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Band VIII. Zweite Abtheilung 1421–1426*, ed. Dietrich Kerler, Gotha 1883, s. 98–102, č. 94, zde s. 100. Jako první na tento pramen upozornil Rudolf DVOŘÁK, *Druhá výprava křižáků německých do Čech (1421)*, Sborník historický 2, 1884, s. 360–366, zde s. 364.

92 AČ VI, s. 396, č. 2; FRB V, s. 477. K tomu Bohumír ROEDL (ed.), *Louny*, Praha 2005, s. 83 (zde i jména tří měšťanů, kteří stáli na Zikmundově straně a museli po 20. březnu město opustit).

93 Z. BERAN, *Landfrýdní hnutí*, s. 62.

a jejich městu nikdy neuškodí) rozhodly o návratu husitských bojovníků do Prahy.⁹⁴

Dne 22. března, na Bílou sobotu, vstoupily relativně úspěšné pražské a táborské voje do hlavního města. Pražané se v průběhu cesty ještě stačili zmocnit tvrze v Makotřasech a hradu Okoře.⁹⁵ O způsobu uvítání se žádná zpráva nezachovala, ale jeho charakter téměř jistě odpovídal zdařilému tažení a velikonočnímu období. Dobyté a ovládnuté lokality vnímali husité jako pokračující důkaz boží přízně a nepochybně vzdávali vroucné díky Spasiteli, jehož vzkříšení s náležitou důstojností oslavili následujícího dne a jemuž svá vítězství přinášeli jako dar. Otázku, zda si „boží bojovníci“ v průběhu končícího tažení počínali skutečně v souladu s Kristovými principy, si možná kladli jen někteří. Určitě si ji položil Petr Chelčický, který právě formuloval své první větší dílo, traktát *O boji duchovním*.⁹⁶ Jiní se nad válečnými hrůzami alespoň pozastavovali. V myslích mnoha husitů však dosažené úspěchy ospravedlňovaly krutou násilnou praxi i proto, že se zaměřila na zjevné a zatvrzelé nepřátele husitské interpretace božího zákona jako nejvyšší normy nadřazené pozemskému životu každého křesťana.

Velikonoční oddech v souměstí nad Vltavou trval jen krátce. Už 26. března vyrazily pražské a táborské oddíly k Berounu. Královského města, zaujímajícího plochu 9,5 hektarů,⁹⁷ se zmocnily generálním útokem v úterý 1. dubna 1421. Hrůzné výjevy se v dobyté lokalitě i v její blízkosti opakovaly, byť nikoliv v míře srovnatelné s Chomutovem.⁹⁸ Ovládnutí Berouna, začleněného vzápětí pod pražskou svrchovanost, tvořilo jakési interludium mezi výpravou do severozápadních Čech a tažením pražských vojsk, která v součinnosti s východočeskými husitskými šlechtici a posléze též Žižkovými tábority ovládla od poloviny dubna do poloviny května 1421 většinu východočeských královských, resp. věnných měst a dotvrdila pozici Prahy jako hegemonu prvních let husitské revoluce.⁹⁹

94 Údajné zadržení Jana Žižky Mosteckými v čase nedlouho před výbuchem husitské revoluce a jeho následné propuštění pod slibem, že městu nikdy neublíží, zaznamenala, asi na základě místní tradice, *Die Historien des Magister Johannes Leonis*, s. 37–40. Tato práce, sepsaná na konci 15. století latinsky (text se ztratil) a v následujícím věku přeložená do němčiny, pochází z pera muže, který byl 9. května 1472 imatrikulován na univerzitě v Ingolstadtu (*Johannes Leo de Brux*), takže se narodil, zřejmě v Mostě, někdy kolem roku 1455. Srov. *Die Matrikel der Ludwig-Maximilians – Universität Ingolstadt – Landshut – München. Teil I: Ingolstadt. Band I. 1472–1600*, ed. Georg Wolff, München 1937, s. 16 (f. 13v). Ingolstadského záznamu si povšiml už Karel HRDINA, *Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině*, Věstník ČAVU 28–29, 1919–1920, s. 32–66, zde s. 49. K Žižkovu (domnělému) mosteckému dobrodružství (i s odkazy na starší literaturu) P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 364.

95 *FRB V*, s. 477. K tomu nově O. VODIČKA, *Sázka na křížového krále*, s. 244–245, 260–263.

96 Petr CHELČICKÝ, *Spisy z Kapitulního sborníku*, ed. Jaroslav Boubín, Praha 2018, s. 381–448, zvláště s. 428. K tomu srov. Jaroslav BOUBÍN, *Petr Chelčický. Myslitel a reformátor*, Praha 2005, s. 73–79.

97 V. RAZÍM, *Středověká opevnění II/1*, s. 46–60.

98 Srov. *FRB V*, s. 478; *SLČ–SN III*, s. 90. Podrobné líčení spolu s výčtem dalších pramenů podal P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 367–369, 722 (pozn. 234).

99 F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 272–276.

Právě výprava do severozápadních Čech v mnoha aspektech předznamenala průběh i charakter mimořádně zdařilého východočeského tažení a zároveň též obecnější trendy. Spojnici mezi oběma kampaněmi tvoří pozoruhodný fakt, že všechny lokality, jichž se husitská vojska zmocnila, získala pod kontrolu Praha, nikoliv Tábor, i když se jeho bojovníci na obsazení mnoha měst, hradů a tvrzí zásadně podíleli. Nebylo to zřejmě podmíněno pouze dominantní mocenskou a politickou rolí Prahy jako kolébky a nejvýznamnějšího centra husitství, ale také lidskými kapacitami a ekonomickými možnostmi. Pevné jádro táborského vojska bylo nepříliš početné a těsně vázané na Žižkovu osobnost. Tuto „gardu“ doplňovali v případě aktuálních vojenských kampaní dobrovolníci, muži, ženy i výrostci, obvykle ze vsí a městeček, ať již usedlí hospodáři, nebo čeledíni, pacholci a lidé „na okraji“. Ti se po skončení kampaně vraceli domů, zpravidla s menší hmotnou odměnou, tj. adekvátním podílem na ukořistěném ošacení, eventuálně zbraních a zbroji. „Tekutost“ této složky, která si časově omezenou účastí na vojenských akcích pouze přivydělávala, manifestující zároveň své ideové přesvědčení, vylučovala, aby se stala základem stabilních posádek v dobytých městských a větších hradních pevnostech. V září 1420 tak musel Žižka, resp. jím pověřený Jan Roháč z Dubé, převzít do táborských služeb stávající posádku ovládnutého hradu v Lomnici nad Lužnicí, a obsadit nemohl na jaře 1421 ani dobytý Trutnov, do něhož se po krátkém čase vrátilo vypuzené katolické obyvatelstvo. Velká města táborského svazu (Písek, Klatovy, Sušice) byla víceméně samostatnými správními jednotkami a do pole vypravovala omezený počet lidí, kteří se po skončení kampaní rovněž vraceli zpátky. Lidnatá Praha, využívající i žoldnéřského systému, najímající válečníky z řad nižší šlechty do různých forem služebního poměru a opírající se o spolupráci s příslušníky vysoké šlechty, disponujícími vlastními bojovými družinami, na tom byla neskonalé lépe.¹⁰⁰ Mnoha vlivným lidem se jevila také přitažlivější než příliš radikální a rigidní Tábor, oslabovaný navíc od podzimu 1420 vnitřními spory (pikartská krize, tzv. adamité), které se podařilo vyřešit až na konci roku 1421. To vše v souhrnu vysvětluje, proč Chomutov, Kadaň, Žatec, Louny, Slaný, Beroun a brzy poté i Mělník, Litoměřice, Nymburk, Český Brod, Kolín, Kutná Hora, Čáslav, Polička, Vysoké Mýto, Litomyšl, Dvůr Králové i další městské lokality uznaly svrchovanost husitské Prahy a začlenily se do jí vedeného svazu.

Díky impozantní čtyřsvazkové publikaci Vladislava Razíma o středověkém opevnění českých a moravských měst dnes již víme, že možnosti husitských vojsk dobýt velké městské fortifikace byly po celý čas husitské revoluce značně limitované. Na dobře

100 František ŠMAHEL, *Návraty k pramenům. Studie k počátkům husitského Tábora*, Praha 2020, s. 332–345, 374–377; idem, *Tábor I*, s. 118; idem, *Husitská revoluce II*, s. 271; František MUSIL a kol., *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, ed. Ondřej Felcman, Praha 2009, s. 540–541; P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 380; V. RAZÍM, *Středověká opevnění II/2*, s. 956–957.

chráněná města o výměře nad 15 hektarů husitští válečníci zpravidla nestačili. Takové lokality se jim vzdávaly buď dobrovolně, když městské rady nemínily snášet útrapy hrozícího obléhání a dobývání (případ skvěle opevněné Čáslavi, nelehce hajitelné Kutné Hory i menšího, leč tvrdého Kolína na jaře 1421), nebo se jich husité zmocnili úkladně (Německý Brod 10. ledna 1422). To se vlastně týkalo i Hradce Králové, který přičiněním kněze Ambrože vpustil na konci července 1423 do města Jana Žižku s jeho bojovníky.¹⁰¹ Velká katolická města (Plzeň, České Budějovice, Most a Cheb, resp. moravské čtyřhvězdí Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo) husité nikdy neovládli. Toto zjištění nás (spolu s marným obléháním Karlštejna roku 1422) varuje před přeceňováním možností husitského válečnictví, především efektivity tehdejších palných zbraní (účinný dostřel bombard málokdy přesáhl 300 metrů) a zároveň upozorňuje na logistické problémy související s dlouhodobým obléháním velkých městských i hradních pevností (Lichtenburk 1428–1429, Plzeň 1433–1434).¹⁰² Ostatně ani katolická strana na tom nebyla lépe, jak dokládají křížácké neúspěchy při obléhání Prahy (1420), Žatce (1421) či Stříbra (1427).

Sám Žižka se svým vojskem či ve spolupráci s Pražany a východočeskými husity dokázal dobýt téměř výhradně města s plochou 2,5–10,5 hektaru, ba, jak už jsme zjistili, v některých případech na ně nevyzrál či se o jejich ovládnutí raději nepokoušel (srov. tabulka č. 2). Ani nejslavnější husitský vojevůdce neuspěl tedy vždy a za všech okolností. Jeho nespornou předností byly operace a bitvy v otevřené krajině, kde mohl uplatnit svůj cit pro terén a schopnost improvizace, nikoliv časově a logisticky náročné dobývání měst a hradů.

101 P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 376–377, 448, 512–513; V. RAZÍM, *Středověká opevnění II/1*, s. 194–198, 365–380, 412–422. K obléhání a dobývání měst v obecněji koncipovaném výkladu Matěj MATUŠKA – Jan SYKA, *Husitský válečník. Kdo byli boží bojovníci...*, Praha 2016, s. 132–136.

102 P. CONTAMINE, *Válka ve středověku*, s. 177; Petr KLUČINA, *Zbroj a zbraně. Evropa 6.–17. století*, Praha – Litomyšl 2004, s. 450–452; Jan BIEDERMAN, *Organizace a vybavení vojsk v 15. století: paralelní vývoj ve Francii, Burgundsku a střední Evropě*, disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2015, s. 180–182; Petr SOKOL, *Husité před branami. K topografii obležení Plzně v letech 1433–1434*, in: Jiří Stočes – Eva Mušková a kol., *Tenkrát na západě (Čech). Kapitoly z dějin kultury a každodennosti Plzně a Plzeňského kraje*, Plzeň 2013, s. 25–48; Jan KYPTA – Jiří MAROUNEK, *Terénní stopy obléhání hradů v husitském období*, Praha 2022, s. 137–143, 166–173.

Tab. 1: Prameny z 15. století, které uvádějí Žižku při dobytí Chomutova

Pramen	Text
Starý kolegiát pražský	Et statim Pragenses cum Zizka et suis, puta Zatencibus et cum illis de Clatowia et cum ceteris baronibus, Plznam obsederunt, in cuius obsidione duraverunt quinque septimanas, et civitate non acquisita, certis pactatis inter ipsos factis a civitate recedunt. Et ad districtum Žatensem proficiscuntur et circumvalaverunt civitatem et castrum Chomutow, quod et expugnant.
Kronika univerzity pražské	per Pragenses et Zyzkam
Chronicon Treboniense	per Pragenses et Zyzkam
text Q SLČ	od Pražských a Žižky
text B SLČ	bratr Žižka dobyl Chomutova
text E SLČ	Pražané a Žižka
Kronika velmi pěkná	Žižka
Enea Silvio Piccolomini	Zischa
Pavla Židka Spravovna	Žižka
Johannes Leonis	Zizka ein waffenfurer

Tab. 2: Plocha měst dobytých Janem Žižkou a jeho spojenci

Vodňany	9, 5 ha
Soběslav	7 ha
Nová Bystřice	5 ha
Prachatice	6 ha
Chomutov	9 ha
Beroun	9, 5 ha
Polička	10, 5 ha
Trutnov	7, 7 ha
Jaroměř	2, 5 ha
Německý Brod (úskok)	13 ha

Města husity nedobytá

Plzeň	20 ha
Č. Budějovice	20 ha
Cheb	18 ha
Most	18 ha
Olomouc	40 ha
Brno	36 ha
Jihlava	30 ha
Znojmo	28 ha
Třeboň	9,5 ha
Č. Krumlov	4, 5 ha
Hostinné	4, 5 ha

Specifická situace

Kutná Hora	52 ha
Hradec Králové	22 ha (i s předměstími; vnitřní město 12,5 ha)
Litoměřice	43 ha (s kapitulním okrskem a s předměstími)

Autor | Author

Petr Čornej

Káranská 377/3, 108 00 Praha 10

Česká republika

petr.cornej@seznam.cz

Prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc. (* 1951) v letech 1974–2020 působil v několika ústavech ČSAV, resp. AV ČR (Ústav pro českou literaturu; Ústav pro jazyk český; Historický ústav), na Univerzitě Karlově (Filozofická fakulta, Pedagogická fakulta, Husitská teologická fakulta) a v Literární akademii. Nyní důchodce. Zabývá se českými a středoevropskými dějinami pozdního středověku, zvláště husitstvím, dějinami historiografie a proměnami dějinného vědomí.

Historia Aperta published by Philosophical Faculty University of Hradec Králové.

ISSN 2788-0702 (Print) ISSN 2788-0710 (Online)

Platinum / Diamond Open Access model.

Articles published in Historia Aperta are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Summary

The well-known campaign of the Hussite armies, the Prague and Tabor armies led by Jan Žižka, into western and north-western Bohemia in February and March 1421 has been reconstructed by historians several times, yet it has repeatedly attracted scholarly attention due to a number of unresolved issues. The original aim of the Hussite expedition was to get the unrecognized Bohemian ruler and Roman and Hungarian king Sigismund of Luxembourg to abandon the siege of the Tabor garrison defending itself in the monastery complex at Kladruba nearby Stříbro. This task was easily accomplished on 11 or 12 February, when Sigismund, fearing enemy forces, withdrew to Litoměřice rather than risk a clash. The Hussites thus chose an alternative programme. After capturing Rokycany, the Rosenberg castle of Vildštejn (Vlčejn) and the fortress in Štěnovice (where the Tabor garrison was probably placed only in February 1421, not at the beginning of 1420), on 14 February they besieged the town of Plzeň, the strongest stronghold of the Plzeň Landfryd, which united Catholic nobles, towns and religious institutions from the whole West Bohemian region. Four weeks of futile attempts to seize the well-protected city of 20 hectares showed the limits of Hussite soldiering. Due to insufficient human capacity, logistical difficulties, and the low technical quality of the works of the time, the Hussites were unable to control towns with an area exceeding 18 hectares throughout the Hussite Revolution (1419–1436), or even smaller urban fortifications if they had a large garrison and were located in terrain that was not easily accessible (see Table 2 for an overview). If the Hussites captured them, it was usually by trickery and subterfuge.

Otherwise, however, the military campaign in the Podkrušnohoří region, where the Hussite troops headed from Pilsen, was extremely successful. The greatest response was the conquest of the town of Chomutov (an area of less than 9 hectares), accompanied by a ruthless advance against the Catholic garrison and the predominantly German civilian population. The indiscriminate attack on the town, undertaken on Palm Sunday, 16 March 1421, was carried out because the defenders refused to capitulate and accept the Hussite programme. The Hussites, in accordance with Old Testament, ancient and chivalric customs, killed all the captured fighting men, but this time they did not spare several wo-

men, who were burned to death by the Tabor warriors in a vineyard hut outside the town. The reason for this is not clear (perhaps the burghers tried to smuggle jewels and money in violation of the convention), but it was certainly not the obscene behaviour of the Chomutov women, who allegedly exposed their private parts on the walls before the Hussite attack in order to provoke and humiliate their enemies. This explanation is an afterthought and does not appear before the middle of the 16th century. In the realm of targeted slander, we must also refer to the reports of the slaughter of infants by the Hussites, who allegedly sang Easter songs while killing innocent children. Stories about the murder of newborn babies and toddlers commonly served (and still do) to demonise the enemy and were also used by the Hussites against the Crusaders as propaganda. If children did die in Chomutov, it was Jewish children who followed their parents, refusing to accept baptism at the hands of Hussite priests and preferring death in flames. Even captured Catholic priests ended up in the fire, as did the corpses of most of the slaughtered Catholics. Catholic (especially Crusader) armies did not act differently in relation to the Hussites. Realistically, the number of victims in Chomutov can be estimated at about 250 people (the town had no more than 1200 inhabitants), the figures of 2000-2500 dead are exaggerated. A thorough examination of the surviving sources has led to the conclusion that Jan Žižka personally participated in the conquest of Chomutov (see Table 1). The suppression of Žižka's presence in the Hussite Chronicle of Laurence of Březová probably served to correct the image of the commander in a positive sense.